

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Akvilė Matulionytė
Taikomosios kalbotyros studijų programa

Neapykantos kalbos konceptas lietuvių jaunimo supratimu

Magistro darbas

Darbo vadovė asist. dr. Eglė Gudavičienė

Ginti leidžiama

Vilnius, 2022

Akvilė Matulionytė, *Neapykantos kalbos konceptas lietuvių jaunimo supratimu*. Magistro darbas, vadovė asist. dr. Eglė Gudavičienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2022, 64 p.

Anotacija

Šiame darbe yra siekiama nustatyti, kaip dabartinis Lietuvos jaunimas – suaugusieji nuo 18 iki 35 m. amžiaus – suvokia neapykantos kalbą, kokius požymius jai priskiria. Tyrimo tikslas – apibrėžti neapykantos kalbos konceptą pagal surinktus Lietuvos jaunimo vertinimus ir apibrėžimus. Tyrimui atlikti taikytas kiekybinės apklausos metodas. Apklausa atlikta anoniminėmis anketomis, kuriose tyrimo dalyviai turėjo atsakyti į uždarus ir atvirus klausimus apie tai, kaip jie suvokia neapykantos kalbą. Tyrimo metu buvo surinktos 128 anketos, kuriomis gauti duomenys buvo analizuojami taikant turinio analizės bei aprašomosios statistikos metodus. Tyrimo metu nustatyta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs su neapykantos kalba sieti niekinančią stereotipizavimą, niekinančią leksiką, grasinimą smurtu, smurto skatinimą ir noro, kad kiti patirtų smurtą, raišką, bei pasakyme išreiškiamos pozicijos užtikrintumą. Šis darbas gali būti įdomus ir naudingas neapykantos kalbą tiriantiems lingvistams, sociologams, psichologams, teisininkams, politologams, antropologams, taip pat, tokiems neapykantos kalbą reguliuojantiems organams kaip įstatymų leidėjai, internetinės komunikacijos kompanijos, žmogiškųjų išteklių vadybininkai įvairiose kompanijose.

Raktažodžiai: neapykantos kalba, neapykantos kalbos konceptas, neapykantos kalbos adresatas, neapykantos kalbos adresantas, smurto kalba, niekinimo kalba, stereotipizavimas.

Turinys

Įvadas.....	3
1. Teorinis darbo pagrindas	6
1.1. Neapykantos kalbos samprata	7
1.2. Neapykantos kalbos apibrėžimo problemiškas	8
1.2.1. Galimi adresatai ir adresantai	9
1.2.2. Stereotipizavimas ir šmeižtas	11
1.2.3. Leksika	12
1.2.4. Smurto temos.....	13
1.2.5. Tiesiogiskumas, užtikrintumas ir raiška	14
2. Neapykantos kalba Lietuvos jaunimo suvokimu.....	16
2.1. Tyrimo metodas	16
2.2. Tyrimo imtis	18
2.3. Neapykantos kalbos aspektų vertinimas.....	23
2.3.1. Galimų adresatų ir adresantų vertinimas	23
2.3.2. Stereotipizavimo vertinimas	28
2.3.3. Neapykantos kalbos leksika.....	29
2.3.4. Ar tylą gali būti neapykantos kalba?	31
2.3.5. Žalos norėjimas, skatinimas ir grasinimas kaip neapykantos kalba	32
2.3.6. (Ne)užtikrintumas ir neapykantos kalba.....	36
2.4. Neapykantos kalbos apibūdinimas	37
2.4.1. Neapykantos kalbos adresantų suvokimas	38
2.4.2. Neapykantos kalbos adresatų suvokimas	41
2.4.3. Neapykantos kalbos suvokimas.....	44
Išvados	50
Summary.....	56
Priedas. Tyrimo dalyvio anketa	58

Įvadas

Darbo aktualumas ir naujumas. Neapykantos kalba (angl. *hate speech*) yra tiek visuomenei, tiek akademinėi bendruomenei aktuali tema jau ilgą laiką, tačiau šios temos aktualumas yra pastebimai padidėjęs dabartiniame tankių socialinių tinklų bei informacijos ir nuomonių pynimosi amžiuje, kurį sukūrė komunikacijos priemonių bei kultūrinių-politinių santykių evoliucija. Neapykantos kalba veikia visuomenę socialiniu, politiniu, visuomenės sveikatos ir saugumo aspektais (Stefanita, Buf: 2021; Soral ir kt.: 2018; Bilewicz, Soral: 2020; Piazza: 2020). Neapykantos kalba yra plačiai aptariama, tačiau yra sunku tiksliai apibrėžti neapykantos kalbos konceptą, dėl jos sudėtingų sąryšių su įvairiais lingvistiniais ir socialiniais aspektais (daugiau apie tai žr. 1 darbo skyriuje).

Suvokimas apie tai, kaip visuomenė konceptualizuoja neapykantos kalbą, gali parodyti, kaip ji yra suvokiama, kaip atpažįstama ir ar nepastebima reikšmingų skirčių tarp visuomenės ir akademinės bendruomenės požiūrio į neapykantos kalbos požymius. Šis suvokimas gali padėti papildyti suvokimą apie neapykantos kalbą lingvistiniu požiūriu. Taip pat jis potencialiai gali padėti numatyti visuomenės reakcijas į teisinę neapykantos kalbos atvejų tvarkybą, į teisinės atsakomybės skyrimą ar neskyrimą asmenims už neapykantos kalbos vartojimą, nors tam ir būtų reikalingi tolimesni papildomi tyrimai. Pabrėžtina, jog tam svarbu atlikti tyrimus specifiskai Lietuvos visuomenėje, nekeliant išankstinių prielaidų, kad neapykantos kalbos suvokimas čia yra panašus į suvokimą kitose šalyse, kadangi neapykantos kalbos suvokimui gali daryti įtaką politinė, sociolingvistinė šalies situacija, daugialypės kultūros santykis su ironija ir humoru bei kiti veiksniai.

Užsienyje randama įvairių tyrimų, kuriuose siekiama apibrėžti neapykantos kalbos konceptą (Neshkovska ir Trajkova: 2017; Papcunová, Martončík, Fedáková, Kentoš, Bozogánová ir Adamkovič: 2021; Sellars: 2016). Tiriami tokie su neapykantos kalbos suvokimu susiję aspektai kaip eksplicitiškos ir implicitiškos neapykantos kalbos suvokimas (Benikova, Wojatzki, ir Zesch: 2018), lyties pagrindu skleidžiamos neapykantos kalbos ypatybės (Frenda, Ghanem, Montes-Y-Gómez ir Rosso: 2019). Taip pat plačiai tiriamas socialinis neapykantos kalbos poveikis. Tiriamas neigiamas neapykantos kalbos poveikis socialiai pažeidžiamoms grupėms, tokioms kaip negalią turintys asmenys (Vedeler, Olsen ir Eriksen: 2019), LGBTQ+ bendruomenė (Nyman, Provozin: 2019; Stefanita, Buf: 2021), taip pat neapykantos kalbos poveikis politinei visuomenės radikalizacijai (Bilewicz, Soral: 2020; Piazza: 2020), neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų ryšiai (Kopytowska, Baider: 2017) ir kt.

Lietuvoje kol kas yra atlikta nedaug tyrimų apie neapykantos kalbą, ypač iš lingvistinės perspektyvos. Pastebėta, kad daugiau tyrimų apie neapykantos kalbą yra atlikta teisiniame kontekste.

Mindaugas Bilius, Žaneta Navickienė ir Vilius Velička (2021) tyrė kaip neapykantos kalba yra interpretuojama Lietuvos Respublikos teisinėje praktikoje, kaip ji apibrėžiama ir nuo kokios ribos už neapykantos kalbą asmuo Lietuvoje turi prisiimti baudžiamąją atsakomybę, lyginant su Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais. Klaudija Kačeringaitė ir Laurynas Biekša (2021) tyrė neapykantos kurstymo kalbos kvalifikavimą tarptautinėje ir nacionalinėje teisinėje praktikoje. Tuo tarpu lingvistinių tyrimų apie neapykantos kalbą kol kas Lietuvoje yra pastebima mažai. Ieva Balsiūnaitė (2016) tyrė neapykantos kalbos apraiškas pranešimuose apie pabėgėlius Lietuvos populiariosios publicistikos portaluose. Raimonda Jonaitienė ir Jūratė Ruzaitė (2018) tyrė kalbinę neapykantos raišką interneto komentaruose. Tačiau kol kas nėra lingvistinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojama, kaip Lietuvos visuomenėje yra suvokiamas neapykantos kalbos konceptas ir pagal kokius požymius visuomenės nariai identifikuoja tam tikrą šneką kaip neapykantos kalbos apraiškas. Tad šis tyrimas gali suteikti naudingų, dar neturimų duomenų apie tai, kaip reikšmingo dydžio Lietuvos visuomenės dalis – jauni suaugę žmonės nuo 18 iki 35 m. amžiaus – suvokia neapykantos kalbą, kokius požymius jai priskiria.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo **objektas** – neapykantos kalbos koncepto suvokimas, koks jis yra pastebimas Lietuvos jaunimo vertinimuose. Darbo **tikslas** – apibrėžti neapykantos kalbos konceptą pagal surinktus Lietuvos jaunimo vertinimus ir apibrėžimus. Siekiama nustatyti, kokius su neapykantos kalba siejamus požymius Lietuvos jaunimas yra linkęs vertinti kaip neapykantos kalbos požymius ir kaip užtikrintai. Taip pat darbe siekiama nustatyti, kaip Lietuvos jaunimas apibrėžia neapykantos kalbą, galimus neapykantos kalbos adresatus ir adresantus. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Aptarti neapykantos kalbos koncepto apibrėžimus bei šio koncepto suvokimo, apibrėžimo problematiką.
2. Remiantis teorinėje literatūroje pastebimais neapykantos kalbos apibrėžimais ir aktualiais neapykantos kalbos aspektais, atlikti apklausą, kuri leistų nustatyti, kaip neapykantos kalbą suvokia Lietuvos jaunimas, kaip ją apibrėžia, kokius požymius jai priskiria.
3. Kokybiškai ir kiekybiškai išanalizuoti tyrimo metu surinktus duomenis, taikant turinio analizės ir aprašomosios statistikos metodus.
4. Apibrėžti neapykantos kalbos konceptą pagal surinktus ir išanalizuotus Lietuvos jaunimo pateiktus vertinimus ir apibrėžimus.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Tyrimui atlikti pasirinktas kiekybinės apklausos metodas. Apklausa atlikta anketavimo būdu, paskelbus anketą internetinių apklausų platformoje *Google Forms* ir platinant ją patogiosios imties bei sniego gniūžtės būdais, pasitelkiant socialinius tinklus *Facebook*, *Instagram*, tiesiogiai prašant užpildyti anketą elektroniniais laiškais. Anketa buvo sukurta darbo autorės. Anketą sudarė uždari bei atviri klausimai apie neapykantos kalbos koncepto suvokimą bei demografiniai klausimai (apie anketos struktūrą žr. 2.1. darbo skiltyje). Anketos buvo renkamos 2022 m. pavasarį. Tyrimo metu surinktos 128 anketos, kurias užpildė Lietuvos jaunimas nuo 18 iki 35 m. (apie tyrimo imtį žr. 2.2. darbo skiltyje). Darbe analizuojami anketomis surinkti duomenys, pasitelkiant turinio analizės bei aprašomosios statistikos metodus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė ir tiriamoji dalys bei išvados. Teorinėje dalyje aptariami įvairių autorių pateikiami neapykantos kalbos apibrėžimai, neapykantos kalbos apibrėžimo problemiškas bei neapykantos kalbos aspektai, kurių suvokimas yra tiriamas šiame darbe. Tiriamojoje darbo dalyje aprašomas tyrimo metodas ir imtis, aprašomi ir aptariami tyrimo metu uždarais bei atvirais klausimais gauti rezultatai – dabartinio Lietuvos jaunimo išreikštas suvokimas apie neapykantos kalbos konceptą. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, kuriose neapykantos kalbos konceptas apibrėžiamas pagal tyrimo metu surinktus duomenis. Taip pat pridedamas 23 pozicijų literatūros sąrašas ir 1 priedas – tyrimo dalyvių pildyta anketa. Darbe pateikiama 15 paveikslų, 4 lentelės ir 21 tyrimo dalyvių atsakymų į atvirus klausimus pavyzdys.

1. Teorinis darbo pagrindas

Neapykantos kalba (angl. *hate speech*) yra fenomenas, veikiantis visuomenę įvairiais būdais. Šis įvairialypis poveikis yra plačiai aptariamas, dokumentuojamas, žalingas, ir veikiantis tiek individualiu, tiek visuomeniniu mastu. Individualiu mastu neapykantos kalba gali reikšmingai veikti asmenis, net kai nuo neapykantos kalbos vartojimo nepereinama prie smurtingų neapykantos nusikaltimų (angl. *hate crimes*). Pavyzdžiui, Oana Stefanita ir Diana Maria Buf (2021), tirdamos psichologinį neapykantos kalbos poveikį LGBTQ+ bendruomenei, nustatė, kad trumpalaikis ir ilgalaikis neapykantos kalbos patyrimas lemia pastebimus psichologinius ir socialinius padarinius. Trumpalaikis neapykantos kalbos patyrimas gali lemti tokius padarinius kaip nuotaikų kaita, pyktis, vienišumo jausmas, baimė, nerimas. Tuo tarpu ilgalaikis neapykantos kalbos patyrimas gali lemti nerimo sutrikimus, depresiją, potrauminio streso sindromą, skatinti savicenzūrą, atsitraukimą nuo visuomenės, naikinti socialinį pasitikėjimą, lemti politinę radikalizaciją ir reikšmingai didinti savižudybės riziką (Stefanita, Buf: 2021). Neapykantos kalbos poveikis yra aiškiai matomas. Tai, kad neapykantos kalbos patyrimas yra tiesiogiai susijęs su šiomis neapykantos kalbos adresatų patiriamomis problemomis, papildomai pagrindžia ir tai, kad šis poveikis (ypač savižudybės rizika) reikšmingai dažniau pastebimas tarp translyčių asmenų, kurie jaučia dar didesnę atskirtį nuo visuomenės ir patiria dar daugiau neapykantos kalbos nei kiti LGBTQ+ bendruomenei priklausantys asmenys (Stefanita, Buf: 2021, 52). Tad neapykantos kalbos patyrimas daro reikšmingą žalą individualiems asmenims, o bendras jos patyrimas neapykantos kalbos taikiniais tampančiose socialinėse grupėse gali žaloti ištisas bendruomenes.

Tačiau neapykantos kalbos žala neapsiriboja vien asmenimis ar grupėmis, kurie yra tapę neapykantos kalbos taikiniais. Gyvenimas neapykantos kalbos pilnoje aplinkoje yra pavojingas visuomeniniu lygmeniu ir veikia visus, net ir tuos, kas nėra neapykantos kalbos adresatai. Silvana Neshkovska ir Zorica Trajkova (2017) teigia, kad neapykantos kalba dažnai tampa propagandos skleidimo įrankiu, kuomet visuomenė yra skatinama priimti priešišku paremtą ideologiją. Wiktor Soral, Michał Bilewicz ir Mikołaj Winiewski (2018) tyrė susidūrimo su neapykantos kalba poveikį neigiamų išankstinių nuostatų apie kitas socialines grupes (angl. *outgroup prejudice*) vystymuisi ir nustatė, kad susidūrimas su neapykantos kalba – nebūnant jos taikiniu – didina tikimybę, kad asmuo išsivystys neigiamas išankstines nuostatas tos grupės atžvilgiu, apie kurią jo gyvenamojoje aplinkoje yra skleidžiama neapykantos kalba. Tyrėjai pastebėjo, kad dažnas neapykantos kalbos apie kitas socialines grupes stebėjimas mažina jautrumą tokioms neapykantos apraiškoms ir didina priešišku

grupėms, apie kurias neapykantos kalba toje aplinkoje yra skleidžiama. Šis padidėjęs priešiškus susijęs būtent su sumažėjusiu jautrumu neapykantos kalbos apraiškoms, o ne su sumažėjusiu jautrumu socialinėms normoms (Soral, Bilewicz ir Winiewski: 2018). Kitame tyrime M. Bilewicz ir W. Soral (2020) teigė, kad gyvenimas į kitus nukreiptos neapykantos kalbos pilnoje aplinkoje ardo visuomenėje egzistuojančias antidiskriminacines normas, o tai lemia su neapykanta kitoms socialinėms grupėms susijusią bendrą visuomenės politinę radikalizaciją.

Neapykantos kalbos vartojimo skatinama visuomenės radikalizacija gali lemti plataus masto žalos aktus. James A. Piazza (2020), analizuodamas duomenis apie politikų išreiškiamą neapykantos kalbą 135 šalyse nuo 2000 m. iki 2017 m., nustatė, kad egzistuoja reikšmingas ryšys tarp politikų neapykantos kalbos vartojimo ir vidinio terorizmo šalyse (angl. *domestic terrorism*) apraiškų. A. Piazza teigimu, politikų išreiškiamą neapykantos kalbą skatina politinę poliarizaciją šalyse, o tai lemia didesnę vidinio terorizmo pavojų (Piazza: 2020).

Tam, kad būtų galima efektyviai spręsti neapykantos kalbos problemą ir išvengti kuo daugiau panašių asmeninių ir visuomeninių padarinių, yra būtina kuo aiškiau suprasti neapykantos kalbos konceptą. Tačiau tai nėra paprasta.

1.1. Neapykantos kalbos samprata

Neapykantos kalba yra konceptas, kurį tiksliai apibrėžti sudėtinga. Įvairūs tyrėjai, komunikacijos kompanijos, šalių teisinės sistemos ir kiti skirtingai apibrėžia neapykantos kalbą, išskeldami skirtingų jos aspektų svarbą, ir skirtingai interpretuodami jos atvejus. Susiduriama su sunkumais, siekiant nustatyti neapykantos kalbos ribas, kadangi kartais sunku aiškiai atskirti, kur neapykantos kalba baigiasi, ir prasideda įžeidžianti kalba, necenzūrinė kalba, patyčios, kritika, ir kt. Įvairūs tyrėjai yra pateikę savo neapykantos kalbos apibrėžimus, kuriuos aptariant galima pastebėti pasikartojančių temų.

Bhikhu Parekh (2012) teigimu, apibrėžiant neapykantos kalbos konceptą yra būtina atskirti ją nuo kitų kalbinių veiklų, kurių metu taip pat yra reiškiamas priešiškus – nuo nemėgimo, nepagarbumo raiškos, menkinančio požiūrio į kitus, nepritarimo, smurtingos, žeidžiančios kalbos, ar kitos kalbos, kurioje neišreiškiamą orientacija į veiksmų, pokyčių skatinimą. B. Parekh apibrėžia neapykantos kalbą kaip kalbą, kuri išreiškia, skatina ar kursto neapykantą prieš grupę asmenų, kuriuos jungia tam tikra ypatybė ar ypatybių rinkinys, kuomet tos ypatybės yra susijusios su rase, etniškumu, lytimi, religija, tautybe ar seksualine orientacija; neapykantos kalba dažnai yra išreiškiamą vartojant

įžeidžiančias, agresiją išreiškiančias, smurtingas kalbos formas, tačiau tai nėra būtinas neapykantos kalbą leidžiantis identifikuoti požymis (Parekh, 2012).

Jana Papcunová, Marcel Martončík, Denisa Fedáková, Michal Kentoš, Miroslava Bozogánová ir Matúš Adamkovič (2021) pačią neapykantos kalbą apibūdina kaip verbalinį smurtą, atitinkantį tris kriterijus: pirma, pasakyme aiškiai demonstruojama intencija skatinti žalą, smurtą, diskriminaciją, neapykantą ar fundamentaliųjų žmogaus teisių atėmimą; antra, pasakymas eksplacitiškai ar implicitiškai yra nukreiptas į individualų asmenį ar grupę, dėl tam tikrų užsipuolamų jo ar jų ypatybių; trečia, pasakyme vartojama įžeidžianti ar profaniška leksika, nors šio kriterijaus atitikimas nėra būtinas, kad pasakymą būtų galima identifikuoti kaip neapykantos kalbos raišką.

Katharine Gelber (2019) siūlo neapykantos kalbos konceptą analizuoti pasitelkiant sisteminės diskriminacijos prieigą. K. Gelber (2019, 15–16) teigimu, neapykantos kalba turi būti išreiškiama viešai ir nukreipta į tokios socialinės grupės narį, kuris patiria sisteminę diskriminaciją to pasakymo kontekste. K. Gelber apibrėžia sisteminę diskriminaciją kaip nuolatinę institucionalizuotą socialinių grupių atskyrimą nuo visuomenės, pasireiškiantį melagingai „neutraliomis“ institucinėmis praktikomis, ir teigia, kad neapykantos kalbos aktas turi išreikšti subordinacijos siekį ir veikti išvien su struktūrine nelygybe visuomenės, kurioje kalbinis aktas vyksta, kontekste. Tokiu būdu neapykantos kalbos taikiniai yra pozicionuojami kaip prastesni už jos skleidėją. Taip pat tokiu būdu legitimizuojamas diskriminatyvus elgesys, nukreiptas į neapykantos kalbos taikiniu tapusią grupę, iš jų yra atimamos galios (Gelber: 2019, 15–16).

Taigi, pastebima, kad skirtingi autoriai apibrėžia neapykantos kalbą skirtingai, priklausomai nuo jų susitelkimo ir požiūrio į tokius neapykantos kalbos aspektus kaip profaniškumas, smurto skatinimo raiška, sisteminė galimų neapykantos kalbos adresatų diskriminacija ir kt. Šie skirtumai tarp neapykantos kalbos apibrėžimų skatina toliau tirti neapykantos kalbos konceptą.

1.2. Neapykantos kalbos apibrėžimo problemiškas

Šiame darbe yra siekiama apibrėžti neapykantos kalbą taip, kaip ją suvokia dabartinis Lietuvos jaunimas, atsižvelgiant į išskirtus aspektus, susijusius su galimais neapykantos kalbos adresatais ir adresantais, stereotipizavimu, leksika, smurtinių temų raiška, bei reiškiamos pozicijos ir raiškos užtikrintumu. Toliau atskirai aptariami šie tirsimi neapykantos kalbos aspektai.

1.2.1. Galimi adresatai ir adresantai

Galimų neapykantos kalbos adresatų tema yra sudėtinga dėl kelių priežasčių. Viena iš jų yra susietumo su grupe būtinumas. Apmąstant galimus neapykantos kalbos adresantus, svarbu apsvarstyti, ar tik socialinės grupės ir su jomis sąmoningai siejami asmenys gali būti neapykantos kalbos adresatai, ar neapykantos kalbos adresatas gali būti vienas specifinis žmogus, sąmoningai nesiejamas su jokia socialine grupe.

Nors visuomeniniame diskurse galima užtikti įvairių nuomonių, ši tema atrodo sudėtinga ne visiems. Adresato priklausymas pažeidžiamai socialinei grupei ar buvimas bendra socialine grupe dažnai kaip tik yra laikomas vienu svarbiausių aspektų, leidžiančių laikyti tam tikrus pasakymus neapykantos kalba. Aptardamos internetinio diskurso atvejus, O. Stefanita ir D. M. Buf (2021, 47–48) brėžia skiriamąją liniją tarp neapykantos kalbos ir patyčių atsižvelgdamos į pasakymo adresatą: „Priešingai nei internetinių patyčių atvejais, kurių metu blogio siekis ir žeminančios nuostatos yra nukreipiamos į individus, neapykantos kalba yra nukreipiama į žmonių kolektyvą, siekiant apšmeižti jį, pasitelkiant verbalinius teiginius, neverbalines žinutes, simbolius, vaizdus ar memus“¹. Gintarė Herasimenkienė ir Miglė Keturkienė (2021, 262) savo pateikiamame neapykantos kalbos nustatymo gairių siūlyme išskiria adresato priskyrimą konkrečiai asmenų grupei kaip pirmąjį žingsnį, siekiant nustatyti, ar pasakymas yra laikytinas neapykantos kalba, ir teigia, kad tai yra būtina sąlyga tolimesnei analizei.

Tačiau, net jei laikomasi pozicijos, kad neapykantos kalbos adresatai gali būti tik socialinės grupės ir su jomis siejami asmenys, galimų neapykantos kalbos adresatų apibrėžimo problemiškas tęsiasi. Tokiu atveju, svarbu nustatyti, kokios socialinės grupės gali būti neapykantos kalbos adresatės. Specifiškai, svarbu nustatyti, ar galimybė būti neapykantos kalbos adresatu yra susijusi su grupės mažumos statusu visuomenėje, su jos socialiniu pažeidžiamumu, bei su priklausymo grupei įgimtumo požymiu. M. Bilius, Ž. Navickienė ir V. Velička (2021, 30), nagrinėdami Lietuvos Respublikos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo apibrėžimus ir praktiką, apibrėžia neapykantos kalbą kaip viešumoje, verbaliniu ar bet koku kitu būdu skleidžiamą informaciją (idėjos, nuostatos, realybės neatitinkantys teiginiai ir kt.), kuria tyčiojama, niekinama, skatinama smurtauti prieš tam tikrą grupę ar jai priklausančius asmenis, grasinti ar diskriminuoti ją amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo,

¹ Angl. *Unlike cyberbullying, where malice and degrading attitudes target individuals, hate speech is addressed towards a collective to vilify it through verbal statements, nonverbal messages, symbols, images, or memes.* Versta darbo autorės.

rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinio statuso, religijos, teistumo ar pažiūrų pagrindu. Apžvelgus išvardytuosius požymius pastebima, kad į galimų neapykantos kalbos adresatų grupę patenka platus spektras skirtingų socialinių grupių – įgimtų, paveldėtų ir net (bent dalinai) pasirinktinių. Specifiškai, įdomus yra pažiūrų įtraukimas į šį sąrašą, nes tai gali reikšmingai paveikti neapykantos kalbos interpretaciją. Taip pat šis apibrėžimas iliustruoja, kad neapykantos kalbos apibrėžimuose ne visada įvardijamas socialinių grupių pažeidžiamumo, buvimo mažumomis visuomenėje aspektas, nors būtent pažeidžiamos mažumų grupės istoriškai buvo ir vis dar yra įprasti, tipiniai neapykantos kalbos adresatai.

Grupių pažeidžiamumo aspektas kai kurių gali būti laikomas kontraversišku. Neretai interneto forumuose ar kitose vietose galima išgirsti teiginius, kad neapykantos kalbą lygiai taip pat gali patirti ir daugumos grupės visuomenėje, tokios kaip vyrai, heteroseksualūs asmenys ir kt. Tačiau istoriškai neapykantos kalbą ir neapykantos nusikaltimus patyrė ir patiria marginalizuotų, visuomenės atstumtų, pažeidžiamų grupių asmenys. Pavyzdžiui, Janikke Solstad Vedeler, Terje Olsen ir John Eriksen (2019) atkreipia dėmesį į tai, kad negalią turintys žmonės Norvegijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose tampa neapykantos kalbos adresatais reikšmingai dažniau nei negalios neturintys asmenys. Simona Frenda, Bilal Ghanem, Manuel Montes-y-Gómez ir Paolo Rosso (2019), savo atliktame tyrime apie neapykantos kalbos apraiškas platformoje *Twitter*, nustatė, kad beveik visa binarinės lyties pagrindo neapykantos kalba yra nukreipiama į moteris, ir tik itin maža dalis – į vyrus, nors teoriškai abi šios lyčių grupės gali tapti neapykantos kalbos adresatais. Tai atsispindi ir kai kurių autorių neapykantos kalbos apibrėžimuose, pavyzdžiui, anksčiau darbe minėtame K. Gelber (2019) apibrėžime, kuriame grupės socialinis pažeidžiamumas iškeliamas kaip esminis veiksnys, lemiantis jos galimybę būti neapykantos kalbos adresate. Todėl, siekiant apibrėžti neapykantos kalbos konceptą Lietuvos jaunimo suvokimu, svarbu ištirti ir tai, kaip Lietuvos jaunimas suvokia ryšį tarp marginalizacijos ir galimybės tapti neapykantos kalbos adresatais – nustatyti, ar buvimas pažeidžiamos grupės dalimi yra suvokiamas kaip būtinas, kad į grupę adresuota kalba galėtų būti laikoma neapykantos kalba. Taip pat svarbu nustatyti, ar neapykantos kalba yra suvokiama kaip komunikacinis aktas, galintis vykti grupės viduje. Tai yra, ar tam tikros grupės narys gali skleisti neapykantos kalbą adresuotą į grupę, kuriai pats priklauso.

Tam, kad būtų galima apibrėžti neapykantos kalbos konceptą, svarbu atsižvelgti į tai, kaip yra suvokiami galimi neapykantos kalbos adresantai. Tai, kaip suvokiama galima neapykantos kalbos skleidimo motyvacija ar jos skleidėjų ypatybės, gali veikti neapykantos kalbos suvokimą. Neapykantos

kalbos skleidimo motyvacija gali būti įvairi. M. Bilewicz ir W. Soral (2020, 18) teigimu, polinkis vartoti neapykantos kalbą yra tiesiogiai susijęs su niekinančių išankstinių nuostatų tam tikros grupės atžvilgiu kiekiu ir intensyvumu. Tačiau, anot O. Stefanita ir D. M. Buf, neapykanta nėra vienintelė motyvacija skleisti neapykantos kalbą. Į tam tikras grupes nukreiptos neapykantos kalbos skleidimas taip pat gali būti motyvuotas baimės, praradimo jausmo, atskyrimo ar atsiskyrimo nuo visuomenės, nuobodumo, dėmesio troškimo, mėgavimosi kontraversiško jausmu ar asmeninių ekonominių interesų (Stefanita, Buf: 2021, 48). Neapykantos kalbos skleidėjai gali prisidengti moralumo uždanga, taip legitimizuodami savo veiksmus savo ir, galimai, kitų žmonių akyse. Socialinių tinklų neapykantos grupėse, kurių nariai skleidžia neapykantos kalbą, dažnai pastebimas sąžiningumo, teisingumo, moralumo temų dramatinizavimas, priešiant tobulo pasaulio paveikslą, už kurį turi kovoti „teisingieji“ jie, kad apgintų savo viziją nuo pavojingais, piktybiškais, nužmogintais priešais vaizduojamų socialinių grupių ir jų narių (Stefanita, Buf: 2021, 48-49). Kadangi neapykantos kalbos skleidimo motyvacija gali būti įvairi, svarbu sužinoti, kaip visuomenė suvokia neapykantos kalbos vartojimo motyvaciją ir galimus neapykantos kalbos vartotojus.

1.2.2. Stereotipizavimas

Su neapykantos kalba taip pat susijusios ir grupių stereotipizavimo bei šmeižto temos. Socialinės grupės neapykantos kalbos aktų metu gali būti stereotipizuojamos ir vertinamos kaip monolitas. Šis stereotipizavimas gali leisti neapykantos kalbos adresantui vertinti socialinę grupę kaip vienalytį priešą, nuo kurio reikia gintis, kurį reikia atitolinti nuo savęs, laikyti priespaudoje ar naikinti. Monica Kopytowska ir Fabienne Baider (2017, 138–139) teigia, kad neapykantos kalbos sklaidos metu jos adresatas yra pastatomas į fundamentaliai „Kito“ poziciją, priskiriant visai jo atstovaujamai socialinei grupei neigiamas savybes.

Šis stereotipizavimo ir atskirties procesas leidžia adresantui normalizuoti neigiamas reakcijas į tam tikras socialines grupes bei legitimizuoti į jas nukreiptos neapykantos raišką – tiek neapykantos kalbą, tiek fizinį smurtą (Kopytowska ir Baider: 2017, 138–139). Neapykantos kalbos skleidėjai gali grįsti savo teiginius skleiddami mitus apie tariamą neigiamų bruožų įgimtumą socialinėse grupėse. Tai leidžia jiems dar užtikrinčiau savo teiginiuose įstatyti socialines grupes į priešų poziciją, nes išlaikomas tariamas neapykantos kalbos skleidėjo moralumas. Neapykantos kalbos atvejuose pastebima net tai, kaip tam tikroms socialinėms grupėms priklausantys vaikai yra konceptualizuojami ir rodomi kaip piktadariai (Stefanita, Buf: 2021, 49), gilinant šį įgimto, ir dėl to neišvengiamo, priešiško mitą. Tai

veikia visą socialinę visuomenės struktūrą. Katharine Gelber ir Luke J. McNamara (2015, 13) savo tyrime apie Australijos rasinę neapykantos kalbą teigia, kad neapykantos kalbos sklaida skatina kitus visuomenės narius tikėti skleidžiamais stereotipais apie socialines grupes ir taip kuria aplinką, kurioje rasizmas yra normalizuojamas, o dėl to girdintieji neapykantos kalbą įgauna didesnę polinkį taip pat imti skleisti neapykantos kalbą.

Stereotipizavimas yra aukos pozicijos priskyrimo neapykantos kalba pagrindas, naudojamas kaip įrankis šmeižti kolektyvią socialinę grupę (Stefanita, Buf: 2021, 48). Grupės stereotipizavimas gali vykti tiek dalinai atitinkančiu realybę generalizacijos pagrindu, tiek visiškai melagingu pagrindu. Abejais šiais atvejais stereotipizavimas yra laikomas svarbiu neapykantos raiškos elementu, tačiau kai kuriuose pasakymuose gali būti sunku nustatyti adresanto besivadovaujamą stereotipų struktūrą. Ypač kai pasakymuose išreiškiamas stereotipas, kuris įžeidus kontekste ir vartosenoje, bet gali būti nesuprastas kaip įžeidus pats savaime. Sunku tiksliai pasakyti, ar skaitytojas visada pamatys po tam tikru pasakymu neapykantos „ledkalnį“, jei tas pasakymas pats savaime atrodo stereotipizuojantis socialinę grupę, bet agresyviai jos nežeidžiantis. Tad svarbu nustatyti, kaip yra vertinamas skirtingų tipų stereotipizavimo ir neapykantos kalbos ryšys – ar neapykantos kalbos raiška laikytini pasakymai, kuriuose eksplicitiškai skleidžiami neigiami stereotipai, ir ar neapykantos kalba laikytini subtilesni pasakymai, kuriuose skleidžiami stereotipai, kurių neigiamumą nustatyti gali būti sudėtingiau.

1.2.3.Leksika

Kitas aspektas, į kurį svarbu atkreipti dėmesį kalbant apie neapykantos kalbą, yra vartojamos leksikos įtaka neapykantos kalbos nustatymui. Neapykantos kalba, kurios pagrindas yra niekinimas, siejama su dviejų tipų niekinamąja leksika: bendro pobūdžio niekinamąja leksika ir grupėms specifinė įsišaknijusia niekinamąja leksika, angl. *slurs*².

Grupėms specifinė įsišaknijusi niekinamoji leksika yra leksika, turinti plačiojoje visuomenėje žinomą, aiškią ir stiprią istorinę ir kultūrinę sąsają su specifinės socialinės grupės niekinimu. Kaip pavyzdžius galima paminėti terminą *pydaras*, vartojamą siekiant niekinti homoseksualius asmenis, taip pat Lietuvoje romų tautai niekinti vartojamą terminą *čigonas*, žmonėms iš Vidurio Rytų niekinti vartojamą terminą *babajus*, ir kt. Šie terminai turi stiprias kultūrinės sąsajas su vienos specifinės socialinės grupės niekinimu, kurias žino plačioji visuomenė. Tad vien šių terminų vartojimas įvardijant

² Kadangi šiuo metu nėra nusistovėjusio lietuviško termino apibūdinti šio tipo leksikai, darbe vartojamas anglų kalbos terminas ir šis darbo autorės sukurtas terminas.

jų specifikuotą grupę ar jai priklausantį asmenį gali būti laikomas neapykantos kalba, nes neša su savimi aiškų kultūrinį svorį. Mihaela Popa-Wyatt ir Jeremy L. Wyatt (2018, 2898) teigia, kad, vartodamas įsišaknijusią niekinamąją leksiką ir vadindamas ja kitą asmenį ar socialinę grupę³, kalbėtojas nesąžiningai pakeičia dialogo galios dinamiką, dialoge suteikdamas sau daugiau galios nei tas asmuo ar grupė. Richard P. Stillman (2021) teigimu, grupėms specifinė niekinamoji leksika turi potencialą žeisti asmenis net tada, kai yra vartojami be siekio niekinti, nes tokiu atveju jų vartojimas vis tiek kelia asociacijas su socialinės grupės niekinimo istorija.

Tačiau kai kurie teigia, kad tam tikrais atvejais grupėms specifinė įsišaknijusi niekinamoji leksika gali būti vartojama ne kaip neapykantos kalbos išraiška, tačiau tai priklauso nuo konteksto. Robin Jeshion (2020) teigimu, socialiai pažeidžiamos grupės gali sąmoningai siekti atimti galią iš jiems priskirtos grupėms specifinės niekinamosios leksikos, ironiškai vartodamos ją grupės viduje (pavyzdžiui, homoseksualaus asmens ironiškai vartojamas terminas *pydaras*, siekiant sumažinti šio žodžio niekinamąją galią, gali būti nelaikomas neapykantos kalba, ir pan.).

Bendro pobūdžio niekinamąją leksiką šiame darbe yra vadinama leksika, kurios paskirtis yra įžeidimas ir niekinimas, tačiau ši leksika nėra specifinė vienai grupei ir neturi stiprių istorinių ar kultūrinių sąsajų su specifinės socialinės grupės niekinimu. Pavyzdžiui, žodžiai *atmata*, *debilas*, *šlykštynė*, *šūdo gabalas* ir pan. Šie žodžiai gali būti vartojami išreiškiant neapykantos kalbą, pavyzdžiui, įvardijant visus vienos rasės asmenis kaip *atmatas*. Tačiau taip pat ši leksika gali būti naudojama ne kaip neapykantos kalbos raiška, jei neapykantos kalbos raiška nelaikomas specifinio asmens įžeidimas dėl jo veiksmų, o ne ypatybių.

Tiek grupėms specifinės įsišaknijusios niekinamosios leksikos, tiek bendro pobūdžio niekinamosios leksikos vartojimas gali būti susijęs su kalbine neapykantos raiška, arba ne. Tad šiame tyrime siekiama nustatyti ir tai, kaip dabartinis Lietuvos jaunimas vertina šių dviejų tipų leksikos ir neapykantos kalbos santykį.

1.2.4.Smurto temos

Pasakymuose pasireiškiančios smurto temos yra vienas akivaizdžiausių neapykantos kalbos bruožų. Adresanto išreiškiamas noras, kad tam tikros grupės asmenys būtų žalojami, jo išreiškiami ketinimai juos žaloti, tiesioginis ar netiesioginis skatinimas kitiems žaloti ar naikinti tam tikros grupės

³ Mihaela Popa-Wyatt ir Jeremy L. Wyatt (2018) savo darbe tai vadina *slurring act*.

asmenis, ar tam tikrai grupei priklausančių asmenų skatinimas žaloti ar naikinti pačius save – visa tai gali būti suvokiama kaip neapykantos kalbos raiška.

Neapykantos kalba yra tiesiogiai susijusi su smurtinių neapykantos nusikaltimų vykdymu. M. Kopytowska ir F. Baider (2017, 138–139) teigia, kad neapykantos kalba turi potencialą lemti radikalų fizinį smurtą. Autoriai įvardija penkis neapykantos raiškos progresavimo etapus:

1. Antilokucijos etapas. Formuojamas neigiamas mažumos grupės įvaizdis, pasitelkiant neapykantos kalbą.
2. Vengimo etapas. Daugumos grupė ima aktyviai vengti mažumos grupės, o tai galiausiai lemia izoliaciją ir socialinę atskirtį.
3. Diskriminacijos etapas. Su mažumos grupės nariais nebesielgiama taip, kaip su daugumos grupės nariais. Mažumos grupės nariai nebegali pasiekti tokių pačių galimybių ar paslaugų, kaip daugumos grupės nariai.
4. Fizinio smurto etapas. Daugumos grupė naikina mažumos grupei priklausantį turtą (pvz., degindama jį, atlikdama vandalizmo aktus ir kt.), vykdo smurto aktus prieš mažumos grupę ar jos narius.
5. Eksterminacijos etapas. Daugumos grupė siekia sunaikinti ar kitaip pašalinti mažumos grupę.

Taip pat, pati neapykantos kalba gali būti suvokiama kaip psichologinio smurto forma, nes jos patyrimas sukelia aukoms tokią žalą kaip nerimas, panika, gėda ar baimė, o ilgalaikiai neapykantos kalbos patyrimo padariniai gali būti lėtinis stresas, psichosomatiniai sutrikimai, nerimo sutrikimai, depresija, alkoholizmas, potrauminis streso sindromas, aukos gali izoliuotis nuo visuomenės, žaloti save ar žudyti (Stefanita, Buf: 2021). Taigi, siekiant apibrėžti neapykantos kalbos koncepto suvokimą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip yra suvokiami neapykantos kalbos ir įvairialypio smurto tarpusavio ryšiai.

1.2.5. Tiesiogiškumas, užtikrintumas ir raiška tylėjimu

O. Stefanita ir D. M. Buf (2021: 48) teigimu, neapykantos kalbos spektras yra platus ir į jį patenka neapykantą išreiškiančios žinutės, diskriminuojanti kalba, neapykantos kalba, neapykantos kurstymas, terorizmo kurstymas ir genocido kurstymas. Siekiant apibrėžti neapykantos kalbos konceptą, yra svarbu atsižvelgti į tai, kaip pasakyme išreiškiamos pozicijos užtikrintumas bei pasakymo tiesiogiškumas susijęs su neapykantos kalbos raiškos suvokimu.

Kartais gali būti sunku nustatyti, ar neapykantos kalba laikytinas pasakymas, kuriame išreiškiamas abejojimas dėl tam tikros socialinės grupės buvimo šalia saugumo, kultūrinių visuomenės keitimo misijų ir pan. Yra ne taip sudėtinga neapykantos kalba laikyti užtikrintus pasakymus, kuriuose aiškiai, tiesiogiai ir plačiai auditorijai suprantamai išreiškiama neapykanta ar smurto prieš socialinę grupę temos. Tačiau pasakymai, kuriuose jaučiamas neužtikrintumas, gali būti sunkiau interpretuojami, kadangi be pakankamai didelio kiekio kontekstinės informacijos gali būti neaišku, ar po tokiu pasakymu slepiasi gilios neapykantos ir neapykantos sklaidos motyvacijos „ledkalnis“.

Tiesiogiškumo ir netiesiogiškumo (ar, kitaip, eksplicitiškumo ir implicitiškumo) ryšiai su neapykantos kalba gali būti neintuityvūs. Darina Benikova, Michael Wojatzki ir Torsten Zesch (2018) atliko tyrimą, kurio metu buvo tiriamas eksplicitiškos ir implicitiškos neapykantos kalbos vertinimas Vokietijoje. Tyrėjai pastebėjo, kad implicitiška neapykantos kalba buvo vertinama kaip pavojingesnė už eksplicitišką neapykantos kalbą (Benikova ir kt.: 2018). Tyrėjų teigimu, eksplicitiška neapykantos kalba vertinama kaip nuoširdesnė ir, dėl to, išreiškianti mažiau neapykantos, tuo tarpu implicitiška neapykantos kalba vertinama kaip nenuoširdesnė, labiau manipuliatyvi ir dėl to išreiškianti daugiau neapykantos (Benikova ir kt.: 2018). Taip pat, pastebėtina, kad šios skirtingos neapykantos kalbos formos gali turėti panašų neigiamą poveikį. Pavyzdžiui, LGBTQ+ aktyvistai Ukrainoje ir Moldovoje teigė, kad netiesioginė neapykantos kalba teikė panašias neigiamas pasekmes jų bendruomenėms, kaip ir tiesioginė neapykantos kalba (Nyman, Provozin: 2019). Taigi, analizuojant neapykantos kalbos koncepto suvokimą, svarbu atsižvelgti į įvairaus intensyvumo ir tiesiogiškumo raiškos formas, kaip jos suvokiamos, ar jos interpretuojamos kaip neapykantos kalba.

Remiantis neapykantos kalbos sąsajomis su vartojimo kontekstu bei (ne)tiesiogiškumu, keliami prielaida, kad tam tikrose situacijose net tylėjimas gali būti suvokiamas kaip neapykantos kalbos forma. Pavyzdžiui, pagal kai kurių asmenų neapykantos kalbos suvokimą, neapykantos kalbos išraiška gali būti laikomas sąmoningas asmens tylėjimas kaip atsakymas į tam tikrą teiginį ar klausimą, ar tylėjimas kuomet sąmoningai ignoruojamas tam tikrai socialinei grupei priklausantis žmogus. Remiantis šia prielaida, tylėjimo kaip neapykantos kalbos raiškos galimybė yra tiriama greta kitų, darbe jau aptartų, aspektų.

2. Neapykantos kalba Lietuvos jaunimo suvokimu

Šiame darbo skyriuje pateikiamas tyrimo metodo ir imties aprašas, bei detaliai aprašomi tyrimo rezultatai. Rezultatų aptarimas suskirstytas į 3 dalis – uždaraisiais klausimais gautų rezultatų aptarimą, atviraisiais klausimais gautų rezultatų aptarimą ir apibendrinimą, kurio metu neapykantos kalbos konceptas apibrėžiamas remiantis tyrimo metu gautais rezultatais.

2.1. Tyrimo metodas

Šiam tyrimui atlikti buvo pasirinktas kiekybinės apklausos metodas. Apklausiai atlikti buvo sukurta anketa, kurioje tyrimo dalyviai pateikė savo asmeninį požiūrį į neapykantos kalbos konceptą ir jos požymius (pl. žr. 1 priedą). Anketą sudarė 4 skiltys (eilės tvarka):

1. neapykantos kalbos aspektų vertinimo skiltis;
2. neapykantos kalbos apibūdinimo skiltis;
3. demografinių klausimų skiltis;
4. papildomų komentarų skiltis.

Iš viso anketą sudarė 25 klausimai, iš kurių 21 buvo uždaras ir 4 buvo atviri. Pirmojoje neapykantos kalbos aspektų vertinimo skiltyje respondentams buvo pateikti 15 uždarų klausimų su atsakymų variantais apie skirtingus neapykantos kalbos aspektus. Antrojoje neapykantos kalbos apibūdinimo skiltyje buvo pateikti 3 atviri klausimai, kuriuose respondentų buvo prašoma savais žodžiais apibūdinti neapykantos kalbą, galimus neapykantos kalbos gavėjus, bei galimus neapykantos kalbos vartotojus/skleidėjus. Trečiojoje demografinių klausimų skiltyje respondentams buvo pateikti 6 uždari klausimai apie jų demografines ypatybes: amžių, lytį, gyvenamojo administracinio vieneto (didmiesčio, kaimo ir t. t.) dydį, išsilavinimo lygį, jų priklausomumą kokiai nors pažeidžiamai visuomenės grupei ar grupėms (pasirenkant iš pateiktų atsakymo variantų ar įrašant tam tikrų grupių pavadinimus patiems), bei buvimo ar nebuvimo neapykantos kalbos adresatu patirtį. Šioje skiltyje respondentams taip pat buvo pateiktas 1 atviras klausimas, kuriame jų prašoma plačiau papasakoti apie savo buvimo neapykantos kalbos adresatu patirtį – kas jiems buvo sakoma, jei jie turėjo tokios patirties. Atsakyti į šį klausimą respondentams nebuvo privaloma, siekiant užtikrinti tyrimo etiškumą, nes tokios patirtys gali būti trauminės ir kai kurie respondentai gali nenorėti apie jas kalbėti. Galiausiai, ketvirtojoje papildomų komentarų skiltyje respondentams buvo pateikta vietos parašyti bet kokius papildomus su tyrimu susijusius komentarus. To daryti respondentams nebuvo būtina. Šioje skiltyje respondentai taip pat

galėjo pasirinkti įrašyti savo elektroninio pašto adresą, jei pabaigę pildyti anketą jie norėjo dalyvauti loterijoje⁴.

Prieš viešinant anketą, buvo atliktas žvalgomasis tyrimas. 4 tyrimo imties reikalavimus atitinkantys asmenys (suaugusiam Lietuvos jaunimui nuo 18 iki 35 m. priklausantys asmenys) užpildė anketą ir gyvai ar telefonu tyrimo autorei pasakė savo komentarus – ar anketa aiškiai ir paprastai suprantama, ar ją reikia tobulinti. Buvo pasirinkta tikrinti anketą su imties reikalavimus atitinkančiais, bet kiek skirtingais asmenimis: 2 iš jų buvo vyrai, 2 – moterys; jų amžius buvo 20 m., 26 m., 35 m. ir 35 m. Taip buvo daroma siekiant nustatyti kuo platesnį galimų suvokimo ir pildymo problemų spektrą. Atlikus žvalgomąjį tyrimą, anketa buvo tobulinama, remiantis testuotojų komentarais. Testuotojų užpildytų anketų duomenys buvo neįtraukti į tyrimą ir testuotojai tyrime nedalyvavo.

Galutinė anketos versija buvo paskelbta internetinių apklausų platformoje *Google Forms*. Respondentai pildė anketas savarankiškai, tyrėjai nestebint pildymo proceso. Šis anketavimo būdas buvo pasirinktas dėl to, kad taip gali būti užtikrinamas tyrimo dalyvių anonimiškumas. Kadangi neapykantos kalbos tema tyrimo metu laikyta potencialiai jautria, buvo atkreipiamas didelis dėmesys į tai, kad respondentai turėtų galimybę išsaugoti savo anonimiškumą viso tyrimo metu. Taip pat šis anketavimo būdas buvo pasirinktas dėl to, kad jis leidžia pasiekti įvairesnę respondentų imtį, nes nėra susiduriama su fizinio atstumo apribojimais.

Anketa buvo platinama patogiosios imties būdu, implementuojant sniego gniūžtės strategiją. Anketa buvo talpinama į socialinius tinklus *Facebook* bei *Instagram*, įrašuose prašant tyrimo autorei pasiekiamų žmonių užpildyti anketą ar pasidalinti ja su kitais asmenimis. Su kai kuriais asmenimis buvo susisiekiama tiesiogiai, siunčiant anketą elektroniniu paštu, ir priedaše taip pat prašant anketa pasidalinti. Kiti asmenys, kurie nebuvo tyrėja, dalinosi anketa socialiniuose tinkluose bei tiesioginiais elektroniniais laiškais. Tad manoma, kad taip buvo sumažinta tikimybė, jog anketa sklis tik tyrėjos pasiekiamame socialiniame „burbule“.

Tyrimo metu siekta surinkti ne mažiau 100 užpildytų anketų. Surinkus daugiau nei 100 anketų, apklausa buvo uždaryta platformoje *Google Forms*, o surinkti duomenys ištraukti *Microsoft Excel*

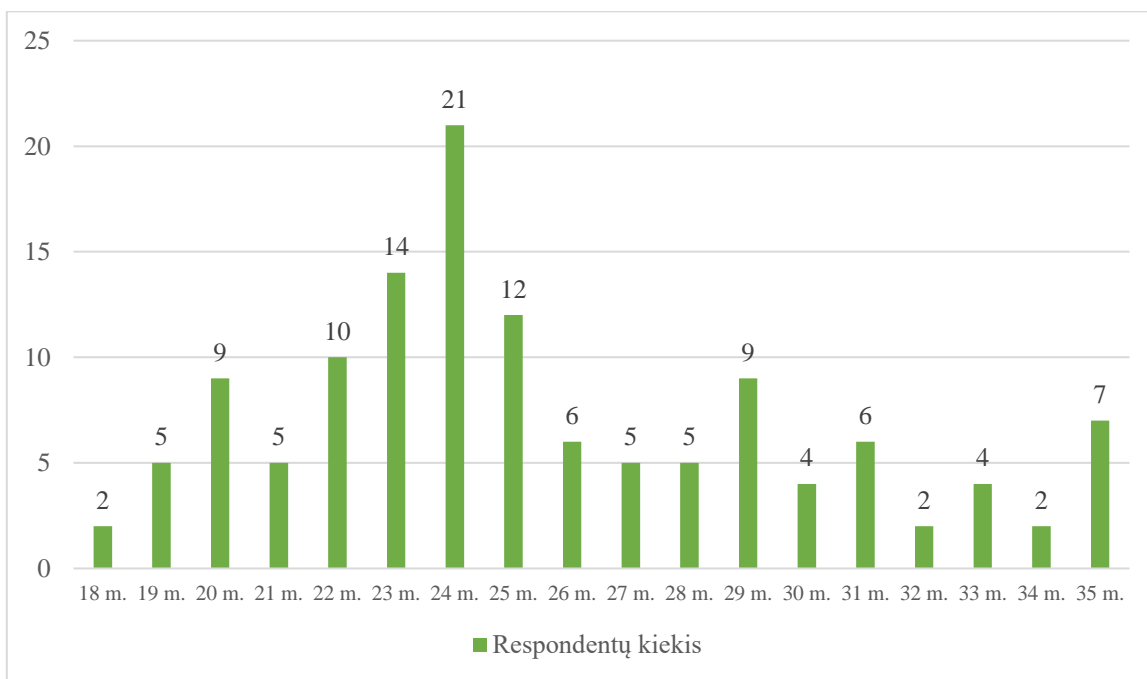
⁴ Respondentai galėjo pasirinkti dalyvauti loterijoje, kurioje vienas atsitiktine tvarka išrinktas loterijos dalyvis laimėjo 10 eurų vertės *Knygos.lt* dovanų čekį. Loterija buvo skirta papildomai motyvuoti respondentus dalyvauti tyrime. Respondentai apie šią loteriją buvo informuoti anketos apraše bei anketos platinimui skirtuose socialinių tinklų įrašuose. Siekiant užtikrinti tyrimo etiškumą, dalyvavimas loterijoje buvo nebūtinasis ir tai dalyviai turėjo savanoriškai pasirinkti, kadangi buvo suvokiama, jog elektroninio pašto adreso atskleidimas gali panaikinti anketos anonimiškumą.

formatu. Tuomet duomenys buvo sukoduoti taip, kad jie būtų paruošti tolimesnei analizei. Tyrimo metu duomenys buvo analizuojami kiekybiškai ir kokybiškai. Kokybinė analizė buvo atliekama pasitelkiant turinio analizės metodą, o kiekybinė analizė buvo atliekama pasitelkiant aprašomosios statistikos metodą, naudojant *Microsoft Excel* programą.

2.2. Tyrimo imtis

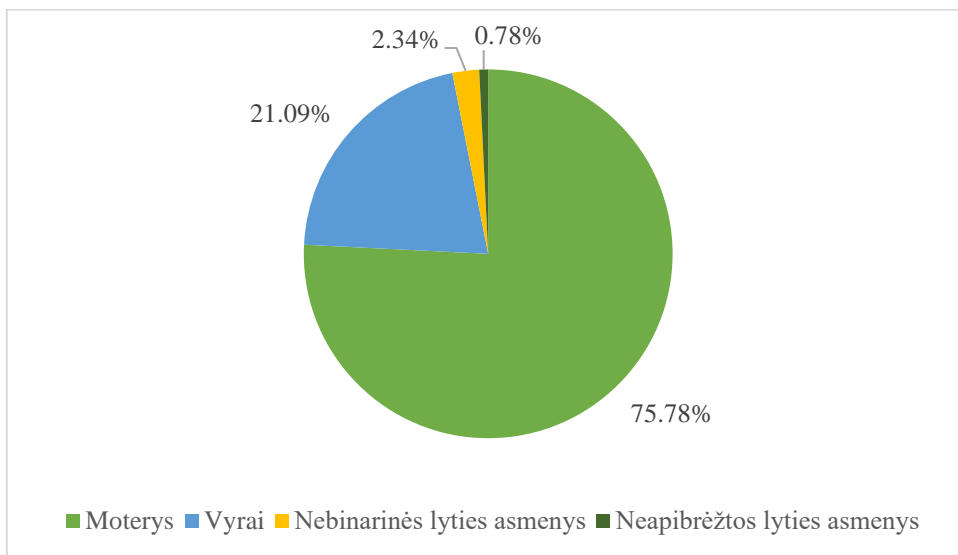
Tyrimo metu buvo surinktos 128 anketos. Toliau pateikiamas detalus tyrimo imties aprašymas, kuriame aptariamas tyrimo dalyvių amžius, lytis, gyvenamųjų administracinių vienetų dydžiai, išsilavinimo lygiai, priklausymas pažeidžiamoms socialinėms grupėms, bei asmeninė buvimo neapykantos kalbos adresatais patirtis.

Tyrimo dalyvių amžius svyravo tarp 18 ir 35 m. amžiaus (pl. žr. 1 pav.). Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 25,54 m., mediana – 24 m.

1 pav. Respondentų amžiaus pasiskirstymas imtyje

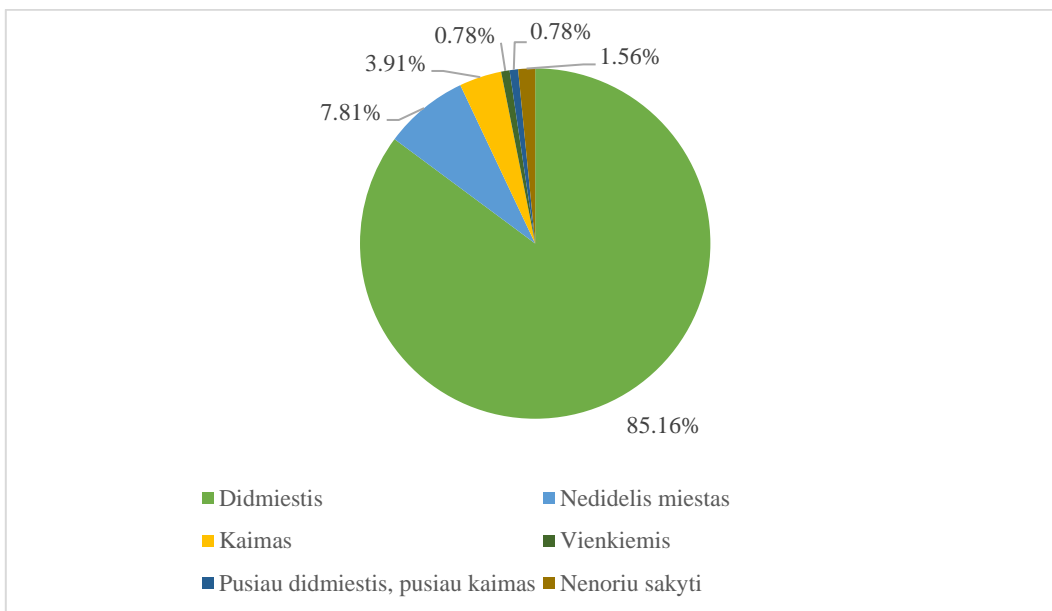
Tyrime dalyvavo 97 moterys (75,78%), 27 vyrai (21,09%), 3 nebinarinės lyties (angl. *non-binary*) asmenys (2,34%) bei 1 asmuo, kuris teigė savo lyties nežinantis / negalintis nusakyti tyrimo metu⁵ (0,78%) (žr. 2 pav.).

2 pav. Lyčių pasiskirstymas imtyje

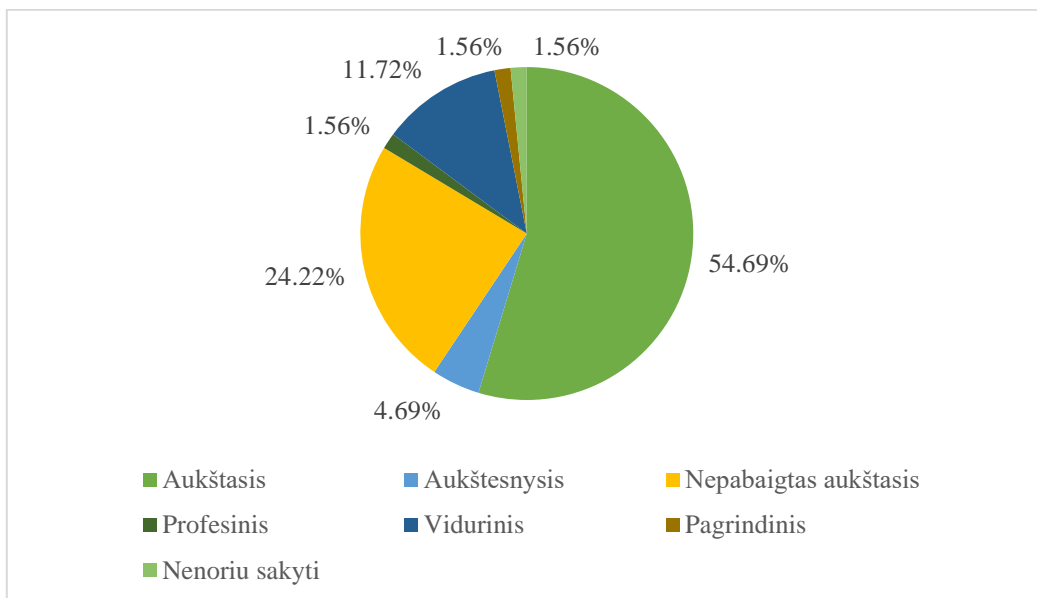
Dauguma tyrimo dalyvių buvo miestų gyventojai. 109 tyrimo dalyviai (85,16%) teigė gyvenantys didmiestyje, 10 dalyvių (7,81%) teigė gyvenantys nedideliame mieste. Kaimuose gyvenančių tyrimo dalyvių buvo tik 5 (3,91%). 1 tyrimo dalyvis (0,78%) teigė gyvenantis vienkiemyje, 1 teigė gyvenantis pusiau didmiestyje, pusiau kaime (0,78%), 2 tyrimo dalyviai (1,56%) nenorėjo atskleisti savo gyvenamojo administracinio vieneto dydžio (žr. 3 pav.).

⁵ Šis tyrimo dalyvis kitoje anketos skiltyje įvardijo save kaip lyties mažumą, pažymėdamas, kad priklauso grupei „lyties mažuma (pvz., *trans* asmuo, *intersex*, *non-binary* asmuo ar kt.)“.

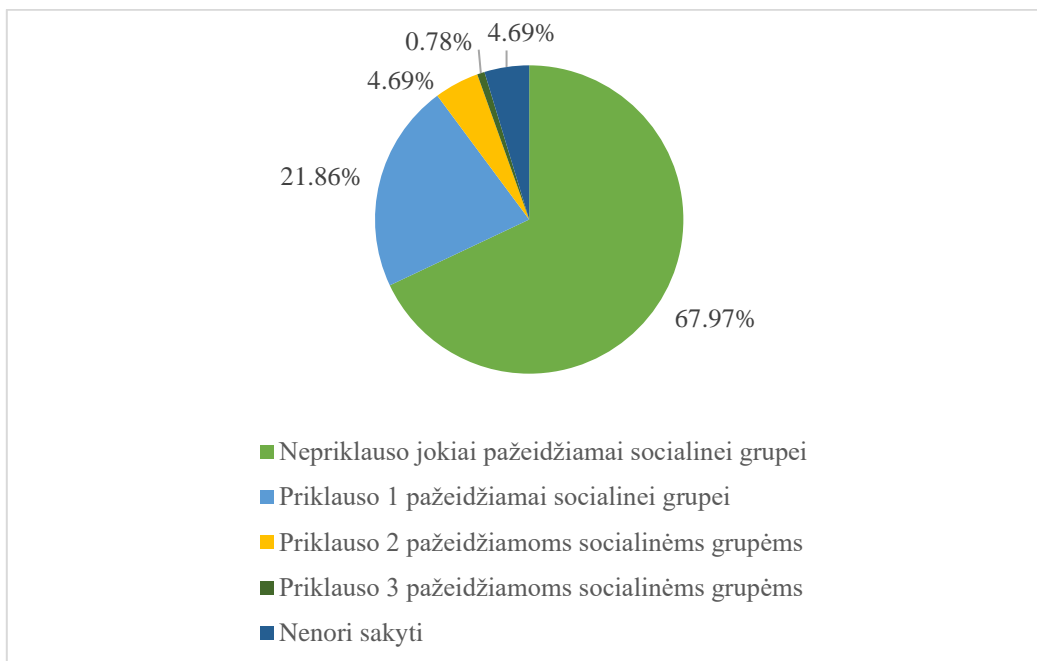
3 pav. Gyvenamųjų administracinių vienetų dydžių pasiskirstymas imtyje

Dauguma tyrimo dalyvių buvo aukštąjį išsilavinimą įgavę asmenys – jų tyrime dalyvavo 70 (54,69%). 6 tyrimo dalyviai (4,69%) nurodė, kad yra įgavę aukštesnįjį išsilavinimą. Ženklus dalyvių kiekis nurodė, kad jų išsilavinimo lygis yra nepabaigtas aukštasis – tokių tyrimo dalyvių buvo 31 (24,22%). 2 tyrimo dalyviai (1,56%) nurodė, kad yra įgavę profesinį išsilavinimą, 15 dalyvių (11,72%) – vidurinį išsilavinimą, 2 dalyviai (1,56%) – pagrindinį išsilavinimą. 2 tyrimo dalyviai (1,56%) nenorėjo atskleisti savo išsilavinimo lygio (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų išsilavinimo lygio pasiskirstymas imtyje

Tyrimo metu respondentų buvo klausiama apie jų priklausymą pažeidžiamoms socialinėms grupėms. Iš visų 128 tyrimo dalyvių, 6 (4,69%) nenorėjo pateikti šios informacijos apie save. Iš likusių 122 tyrimo dalyvių, 87 (67,97%) teigė nepriklausantys jokiai pažeidžiamai socialinei grupei, tuo tarpu 35 tyrimo dalyviai (27,34%) nurodė bent vieną pažeidžiamą socialinę grupę kuriai priklauso. 28 tyrimo dalyviai (21,86%) teigė priklausantys vienai pažeidžiamai socialinei grupei, 6 dalyviai (4,69%) – dviem grupėms, 1 dalyvis (0,78%) – trimis grupėms (žr. 5 pav.).

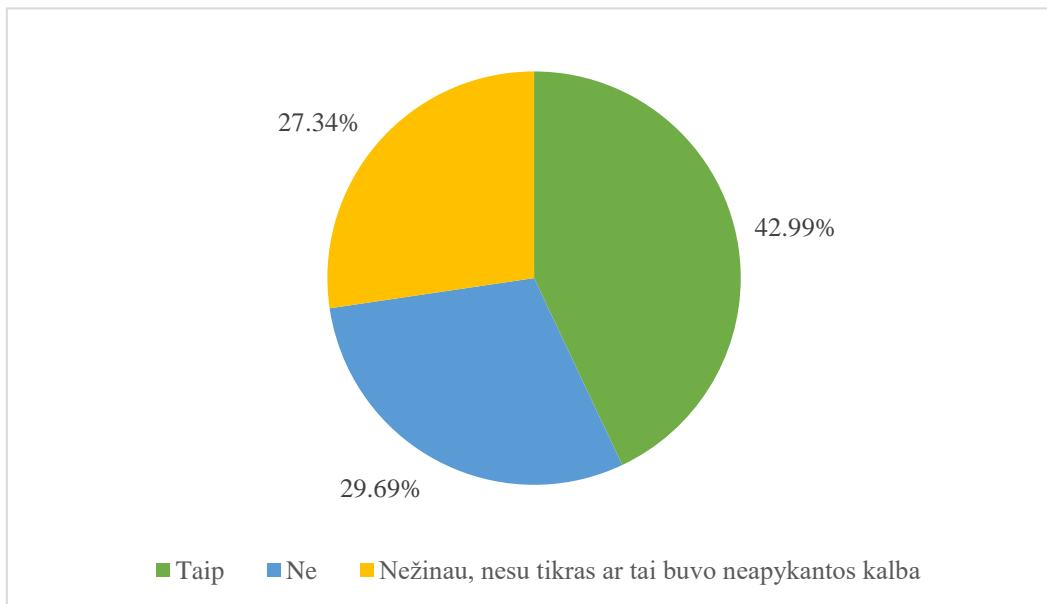

5 pav. Priklausymo/nepriklausymo pažeidžiamoms socialinėms grupėms pasiskirstymas imtyje

Iš šių 35 tyrimo dalyvių, nurodžiusių savo priklausymą pažeidžiamoms socialinėms grupėms, 19 dalyvių (14,84%) teigė priklausantys grupei „seksualinės orientacijos mažuma“. 8 dalyviai (6,25%) teigė priklausantys grupei „tautinė mažuma“. 4 dalyviai (3,13%) teigė priklausantys grupei „lyties mažuma (pvz., *trans* asmuo, *intersex*, *non-binary* asmuo ar kt.)“. 3 dalyviai (2,34%) teigė priklausantys grupei „religinė mažuma (pvz., judaizmo, pagonybės, hinduizmo išpažinėjas ar kt.)“. 8 tyrimo dalyviai patys įrašė kitas, jų teigimu, socialiai pažeidžiamas grupes, kurioms priklauso. 5 tyrimo dalyvės (3,91%) teigė, kad buvimas moterimi yra laikytinas priklausymu pažeidžiamai socialinei grupei ir įrašė šį atsakymą. Taip pat buvo paminėtas priklausymas kitoms grupėms, kurias įvardijo po 1 tyrimo dalyvį: buvimas gotų subkultūros nariu (0,78%), tradicinės šeimos idėjos palaikymas (0,78%), negalios turėjimas (0,78%), buvimas vegetaru (0,78%).

Tyrimo dalyvių taip pat buvo klausta, ar jie patys yra buvę neapykantos kalbos adresatai. Į klausimą „Ar esate patyrę situaciją, kuomet į Jus buvo nukreipta neapykantos kalba?“ 38 tyrimo dalyviai (29,69%) atsakė neigiamai (žr. 6 pav.). Kad yra buvę neapykantos kalbos adresatais teigė 55 tyrimo dalyviai (42,99%). Įdomu, kad 35 tyrimo dalyviai (27,34%) teigė, jog nėra tikri, ar yra buvę neapykantos kalbos adresatais, pažymėdami atsakymo variantą „nežinau, nesu tikras, ar tai buvo neapykantos kalba“. Šis neužtikrintumas gali būti laikomas dar vienu ženklu, kad apibrėžti neapykantos kalbą, nustatyti jos ribas ir požymius gali būti itin sudėtinga – jei šiems respondentams buvo sunku

nustatyti tai patiems būnant tam tikrų pasakymų adresatais, tuomet galima dar geriau suprasti, kaip sudėtinga gali būti identifikuoti neapykantos kalbos atvejus stebint iš šono.

6 pav. Asmeninės patirties būnant neapykantos kalbos adresatu pasiskirstymas imtyje

Toliau pateikiami šio tyrimo rezultatai, pradedant tuo, kaip tyrimo dalyviai vertino tam tikrus neapykantos kalbos aspektus.

2.3. Neapykantos kalbos aspektų vertinimas

Šioje darbo skiltyje aptariama, kaip tyrimo dalyviai vertino tam tikrų su neapykantos kalba siejamų aspektų reikšmingumą nustatant, ar tam tikri šnekos aktai yra laikytini neapykantos kalba. Tyrimo metu šiuos aspektus dalyviai vertino atsakydami į uždarus klausimus su pateiktais atsakymų variantais. Toliau pateikiamas šių tyrimo rezultatų aptarimas.

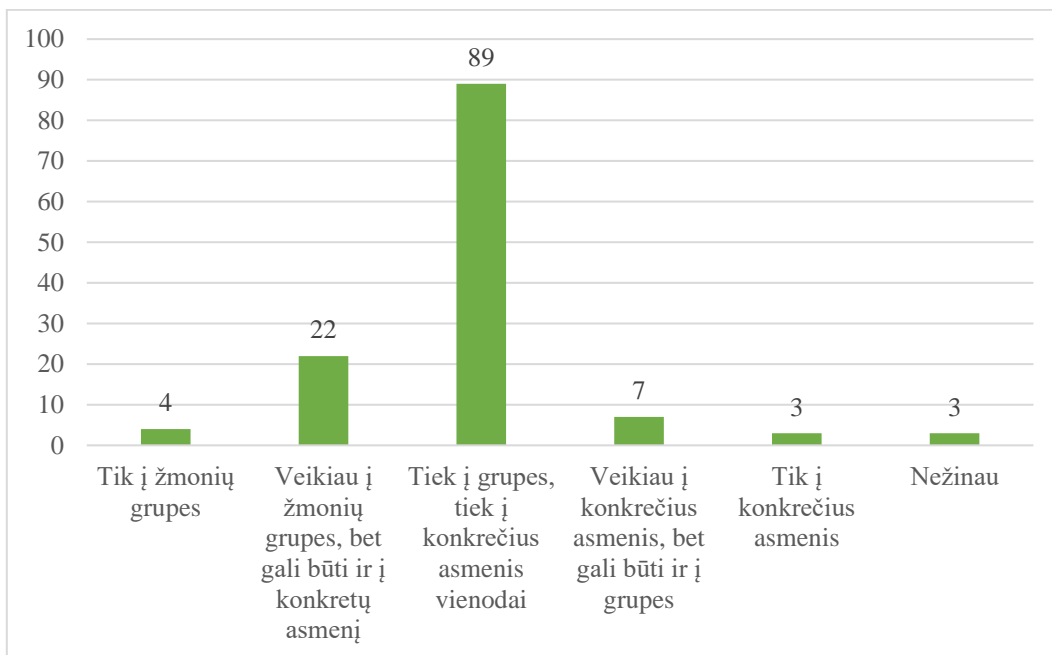
2.3.1. Galimų adresatų ir adresantų vertinimas

Tyrimo metu respondentams buvo pateikiama uždarų klausimų, susijusių su galimais neapykantos kalbos adresatais bei adresantais. Tyrimo dalyvių buvo prašoma pateikti savo nuomonę apie šiuos aspektus.

Vienas iš tyrimo dalyviams pateiktų klausimų buvo „Ar neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į tam tikras žmonių grupes (pvz., gėjai, žydai, moterys ir pan.), ar ir į konkretų asmenį, nepriskiriant

jo grupei (pvz., dėl pažiūrų nepatinkantis politikas)?“. Tyrimo dalyviai galėjo pasirinkti tarp šių atsakymų: „tik į žmonių grupes“; „veikia į žmonių grupes, bet gali būti ir į konkretų asmenį“; „tiek į grupes, tiek į konkrečius asmenis vienodai“; „veikia į konkrečius asmenis, bet gali būti ir į grupes“; „tik į konkrečius asmenis“; „nežinau“. Buvo siekiama nustatyti, ar tyrimo dalyviai suvokė asmens priklausymą kokiam nors socialinei grupei kaip reikalingą sąlygą būti neapykantos kalbos adresatu. Ar priešingai jie suvokė neapykantos kalbą kaip kalbą, kuri nukreipiama į konkretų asmenį dėl jo veiklos ar pažiūrų, tačiau nepriskiriant to asmens socialinei grupei.

Pastebėta, kad tyrimo dalyviai buvo linkę nesuteikti svarbos priklausymo grupei aspektui. 89 dalyviai (69,53%) teigė, kad neapykantos kalba gali būti vienodai nukreipta tiek į žmonių grupes, tiek į konkrečius asmenis, nepriskiriant jų grupėms ir atsakant tik į jų asmeninius veiksmus, pažiūras, charakteristikas ar kt. Mažesnę dalis tyrimo dalyvių buvo linkusi sieti galimus neapykantos kalbos adresatus su viena iš šių kategorijų labiau nei su kita. 4 tyrimo dalyviai (3,13%) teigė, kad neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į žmonių grupes. 22 dalyviai (17,19%) teigė, kad neapykantos kalba veikia gali būti nukreipiama į žmonių grupes, tačiau gali būti nukreipiama ir į konkrečius asmenis. Tuo tarpu 7 tyrimo dalyviai (5,47%) teigė priešingai – kad neapykantos kalba veikia gali būti nukreipiama į konkrečius asmenis, nepriskiriant jų grupėms, tačiau gali būti nukreipta ir į žmonių grupes. 3 tyrimo dalyviai (2,34%) teigė, kad jų manymu neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į konkrečius asmenis, nepriskiriant jų grupėms, o į žmonių grupes neapykantos kalba nukreipiama būti negali. 3 tyrimo dalyviai pasirinko atsakymo variantą „nežinau“ (žr. 7 pav.).

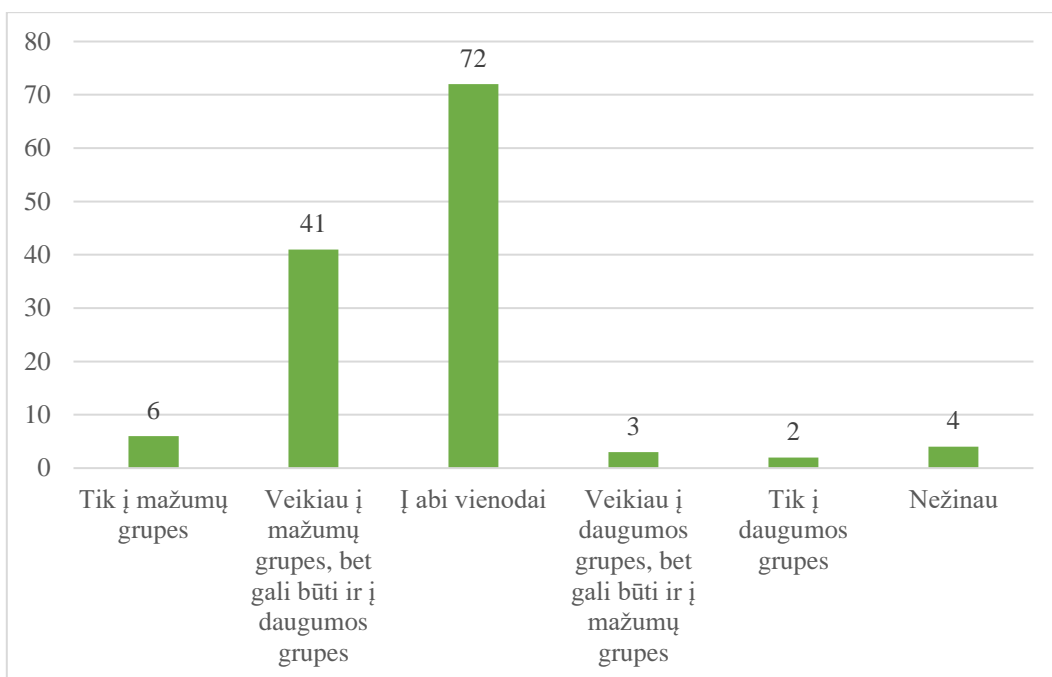

7 pav. Neapykantos kalbos galimybės būti nukreiptai į žmonių grupes ar konkrečius asmenis vertinimas

Kitas su galimais neapykantos kalbos adresatais susijęs tyrimo aspektas buvo mažumų ir daugumos grupių vertinimas. Buvo siekiama nustatyti, ar tyrimo dalyviai linkę manyti, kad reliatyvus socialinės grupės dydis visuomenėje yra susijęs su galimybe tai grupei ar jos nariams tapti neapykantos kalbos adresatais. Tad tyrimo dalyvių buvo klausama „Ar neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į mažumų grupes visuomenėje, ar ir į daugumos grupes (pvz., vyrai, krikščionys ir pan.)?“, pateikiant atsakymų variantus: „tik į mažumų grupes“; „veikiau į mažumų grupes, bet gali būti ir į daugumos grupes“; „į abi vienodai“; „veikiau į daugumos grupes, bet gali būti ir į mažumų grupes“; „tik į daugumos grupes“; „nežinau“.

Pastebėtas didelės dalies tyrimo dalyvių polinkis nesuteikti reikšmės reliatyviam socialinių grupių dydžiui, kuomet vertinama galimybė joms tapti neapykantos kalbos adresatėmis. 72 tyrimo dalyviai (56,25%) teigė, kad neapykantos kalba gali būti nukreipta tiek į mažumų grupes, tiek į daugumos socialines grupes vienodai. Tačiau likusioje tyrimo imtyje pastebėtas didesnis polinkis vertinti mažumų grupes kaip galimas neapykantos kalbos adresates, neskiriant tokio pat statuso daugumos grupėms. 41 tyrimo dalyvis (32,03%) teigė, kad neapykantos kalba veikiau gali būti nukreipiama į mažumų grupes, tačiau gali būti nukreipiama ir į daugumos grupes, o 6 dalyviai (4,69%) teigė, kad neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į mažumų grupes. Tačiau pastebėta ir kitokių nuomonių, nors jų šalininkų buvo mažai – 3 tyrimo dalyviai (2,34%) teigė, kad neapykantos kalba

veikiau gali būti nukreipiama į daugumos grupes visuomenėje, nors gali būti nukreipiama ir į mažumų grupes, o 2 tyrimo dalyviai (1,56%) teigė, kad neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į daugumų grupes. 4 tyrimo dalyviai (3,13%) pasirinko atsakymą „nežinau“ (žr. 8 pav.). Taigi, vertinant socialinių grupių galimybę tapti neapykantos kalbos adresatėmis, pastebėtas polinkis arba nesuteikti reikšmės reliatyviam šių grupių dydžiui visuomenėje, arba laikyti mažumų grupes kaip grupes, į kurias veikiau gali būti nukreipta neapykantos kalba.

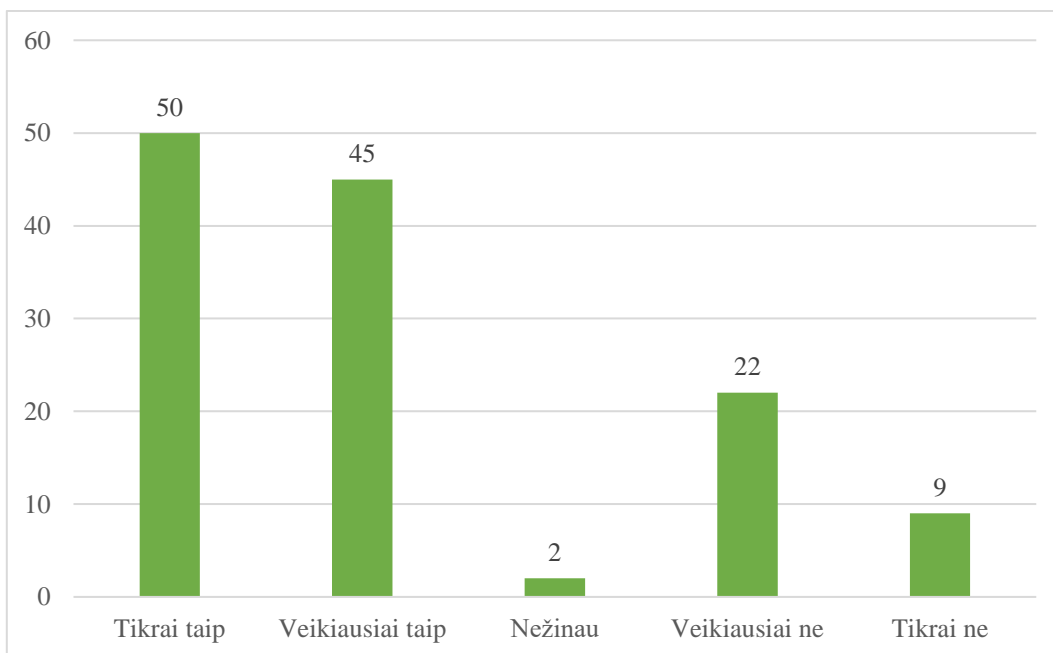

8 pav. Skirtingo dydžio socialinių grupių galimybės tapti neapykantos kalbos adresatėmis vertinimas

Tyrimo metu taip pat siekta nustatyti, ar neapykantos kalba yra laikoma fenomenu, galinčiu pasireikšti socialinės grupės viduje. Buvo norima išsiaiškinti, ar tyrimo dalyviai suvokia asmens priklausymą tam tikrai socialinei grupei kaip veiksnį leidžiantį ar neleidžiantį jam vartoti neapykantos kalbos, adresuotos į tą pačią grupę. Tyrimo metu dalyvių buvo klausama „Kaip manote, ar kokiai nors visuomenės grupei priklausantis žmogus gali vartoti neapykantos kalbą, nukreiptą į tos pačios grupės asmenis, nors pats jai priklauso (pvz., ar gėjus gali vartoti neapykantos kalbą prieš gėjus, žydas prieš

žydus ir pan.)?“, pateikiant atsakymų variantus: „tikrai taip“; „veikiausiai taip“; „nežinau“; „veikiausiai ne“; „tikrai ne“⁶.

Tik 2 tyrimo dalyviai (1,56%) teigė nežinantys atsakymo į šį klausimą. Tuo tarpu pastebėta, kad tyrimo dalyviai buvo linkę manyti, kad asmens priklausymas tam tikrai socialinei grupei nėra veiksnys, kuris neleistų jam skleisti neapykantos kalbos apie tą pačią grupę. 50 tyrimo dalyvių (39,06%) teigė, kad asmenys tikrai gali vartoti neapykantos kalbą, nukreiptą į tas pačias grupes, kurioms patys priklauso, o 45 dalyviai (35,16%) teigė, kad jie tai veikiausiai gali daryti. Nors pastebėta ir kitokių nuomonių – 22 tyrimo dalyviai (17,19%) teigė, kad asmenys veikiausiai negali vartoti neapykantos kalbos, nukreiptos į grupes, kurioms patys priklauso, o 9 tyrimo dalyviai (7,03%) teigė, kad jie to tikrai negali daryti (žr. 9 pav.).

9 pav. Galimybės vartoti neapykantos kalbą prieš savo paties socialinę grupę vertinimas

Taigi, tyrimo metu nustatyta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs nesuteikti daug svarbos galimų neapykantos kalbos adresatų priklausymui socialiai pažeidžiamoms grupėms. Nustatyta, kad jauni Lietuvos suaugusieji linkę laikyti neapykantos kalbą fenomenu, kuris gali tolygiai veikti tiek socialines grupes, tiek konkrečius asmenis dėl jų nedeterminuotų nuo gimimo savybių,

⁶ Atsakydami į šį klausimą bei likusius uždarus klausimus šioje apklausos skiltyje, respondentai turėjo rinktis tarp tų pačių jiems pateiktų atsakymo variantų: „tikrai taip“; „veikiausiai taip“; „nežinau“; „veikiausiai ne“; „tikrai ne“.

pavyzdžiui, veiksmų ar įsitikinimų. Anot jų, tiek socialinės grupės, tiek su grupėmis nesiejami konkretūs asmenys gali būti neapykantos kalbos adresatai. Taip pat pastebėta, kad nesuteikiama didelė svarba tam, ar galimos neapykantos kalbos adresatės yra reliatyvių mažumų, ar daugumos grupės visuomenėje. Nustatytas jaunimo polinkis teigti, kad neapykantos kalbos adresatai veikiau gali būti mažumų grupių nariai, tačiau dauguma yra linkusi manyti, kad tiek mažumų, tiek daugumos grupės visuomenėje turi tolygią galimybę būti veikiamoms į juos adresuotos neapykantos kalbos. Nustatytas ir jaunimo polinkis manyti, kad asmens buvimas tam tikros socialinės grupės nariu nėra ar veikiausiai nėra faktorius, neleidžiantis tam asmeniui skleisti neapykantos kalbos apie tą pačią grupę. Tad pastebimas polinkis manyti, kad neapykantos kalba gali egzistuoti ir situacijose, kai adresantas ir adresatas yra susiję tos pačios socialinės grupės ryšiais.

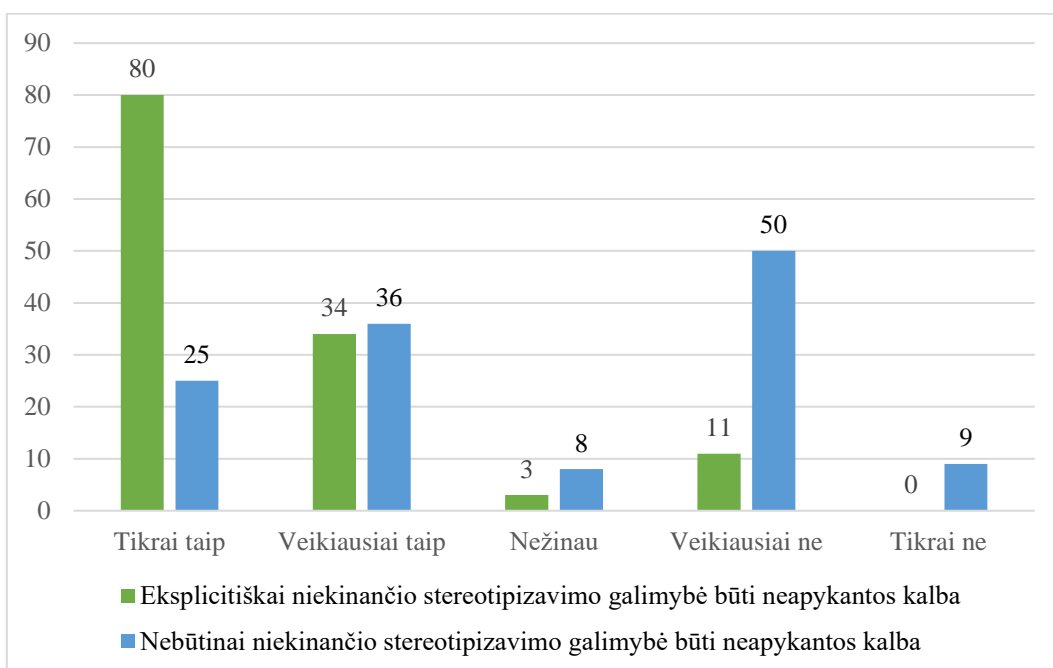
2.3.2. Stereotipizavimo vertinimas

Tyrimo metu siekta nustatyti ir tai, kaip dabartinis Lietuvos jaunimas vertina grupių stereotipizavimo ir neapykantos kalbos santykį. Tyrimo dalyviams buvo pateikti uždari klausimai apie eksplicitiškai niekinančio bei nebūtinai niekinančio melagingo grupių stereotipizavimo vertinimą.

Vienas iš jų buvo klausimas „Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame pateikiami niekinantys melagingi teiginiai apie tam tikrą asmenų grupę (pvz., „jie visi smirda – pas juos normalu praustis tik kartą per mėnesį, jie taip pripratę“, „jie organizuotai veikia – jiems slapta moka pinigus, kad išnaikintų mus, normalius žmones“ ir pan.)?“. Tyrimo dalyviai buvo linkę laikyti tokio tipo niekinančių grupių stereotipizavimą kaip neapykantos kalbos išraišką. 80 tyrimo dalyvių (62,5%) teigė, kad tokius pasakymus tikrai laikytų neapykantos kalba. 34 dalyviai (26,56%) teigė, kad juos veikiausiai laikytų neapykantos kalba. Kitokie vertinimai išreikšti rečiau – 11 dalyvių (8,59%) teigė, kad veikiausiai nelaikytų tokių pasakymų neapykantos kalba, o 3 dalyviai (2,34%) teigė nežinantys ar laikytų tai neapykantos kalbos apraiška (žr. 10 pav.). Nė vienas tyrimo dalyvis neteigė, kad tokių pasakymų tikrai nelaikytų neapykantos kalba.

Siekta nustatyti ir tai, ar grupių stereotipizavimas vertinamas kaip neapykantos kalbos išraiška tais atvejais, kai jis nėra eksplicitiškai niekinantis. Tyrimo dalyvių buvo klausama „Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame pateikiami kitokie, tiesiogiai nebūtinai niekinantys melagingi teiginiai apie tam tikrą asmenų grupę (pvz., „jie visi tik prie kompiuterių dirbti nori“, „jų visų drabužiai keisti“ ir pan.)?“. Tokio tipo stereotipizavimo apraiškos buvo vertinamos nevienareikšmiškai. 25 dalyviai (19,53%) teigė, kad tikrai laikytų tokio stereotipizavimo atvejus neapykantos kalbos

apraiškomis. Kad veikiausiai tai laikytų neapykantos kalbos apraiškomis teigė 36 tyrimo dalyviai (28,13%). Nežinančių kaip vertintų tokius pasakymus buvo 8 (6,25%). Tuo tarpu 50 tyrimo dalyvių (39,06%) teigė, kad tokių pasakymų veikiausiai nelaikytų neapykantos kalba, o 9 dalyviai (7,03%) teigė, kad tikrai nelaikytų (žr. 10 pav.).

10 pav. *Eksplacitiškai niekinančių ir nebūtinai niekinančių stereotipizavimo pasakymų vertinimas*

Taigi, dabartinis Lietuvos jaunimas buvo linkęs laikyti neapykantos kalba pasakymus, kuriuose išreikštas eksplacitiškai niekinantis stereotipizavimas. Tačiau pasakymai, kuriuose išreikštas stereotipizavimas nėra eksplacitiškai niekinantis, vertinti kitaip, ir vertinti nevienareikšmiškai. Kai kurie yra linkę ir tokio stereotipizavimo išraiškas vertinti kaip neapykantos kalbą, o kai kurie – ne.

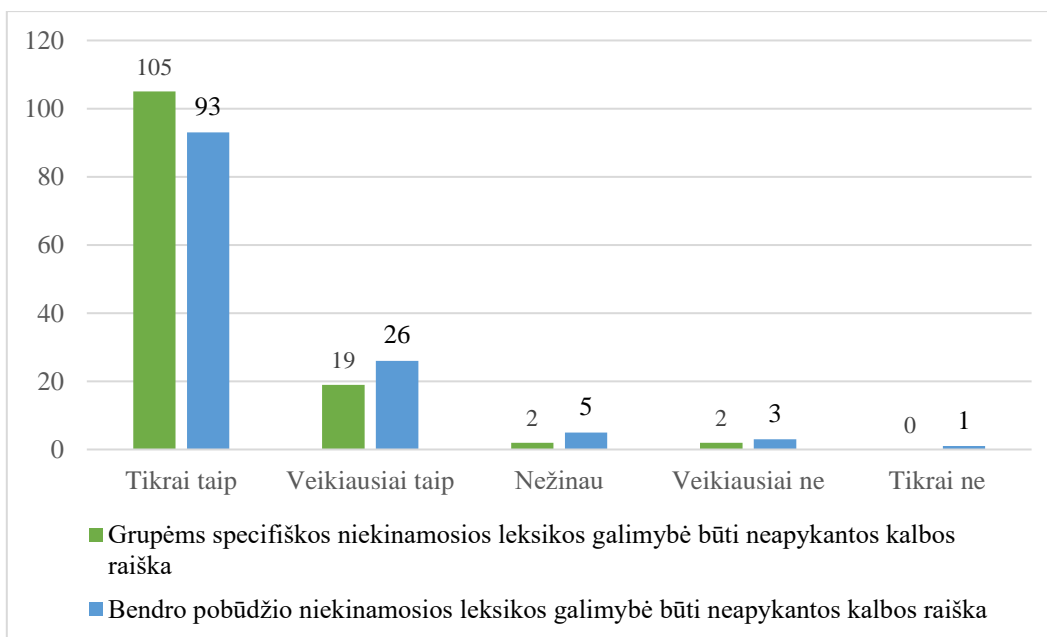
2.3.3. Neapykantos kalbos leksika

Šio tyrimo metu siekta nustatyti ir tai, koks Lietuvos jaunimo manymu yra neapykantos kalbos santykis su tam tikra niekinančia leksika. Siekiant tai nustatyti, tyrimo dalyvių buvo klausama, ką jie mano apie grupėms specifinės išsakniškos niekinamosios leksikos (angl. *slurs*) ir bendro pobūdžio niekinančios leksikos vartojimo santykį su neapykantos kalbos raiška.

Tyrimo dalyviams buvo pateiktas klausimas: „Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame asmeniui/grupei pavadinti vartojami išsaknių niekinamieji žodžiai, angliškai – *slurs* (pvz.,

pydaras, nigeris, babajus ir pan.)?“. Pastebėtas stiprus polinkis sieti tokio tipo leksiką su neapykantos kalbos raiška. Net 105 tyrimo dalyviai (82,03%) teigė, kad grupių vadinimą jai specifiška išsisknijusia niekinamąja leksika tikrai laikytų neapykantos kalbos raiška o 19 dalyvių (14,84%) teigė, kad veikiausiai tai laikytų neapykantos kalba. Kitokių nuomonių tyrimo metu pastebėta mažai – 2 dalyviai (1,56%) teigė nežinantys atsakymo į šį klausimą, 2 dalyviai (1,56%) teigė, kad tokios raiškos veikiausiai nelaikytų neapykantos kalba, o kad tikrai nelaikytų – neteigė nė vienas (žr. 11 pav.).

Tyrimo metu dalyvių taip pat buvo klausama „Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame asmeniui/grupei pavadinti vartojami kiti, bendro pobūdžio niekinantys žodžiai (pvz., atmata, išsigimėlis, šlykštynė ir pan.)?“. Siekta nustatyti, ar bendro pobūdžio niekinamoji leksika vertinama kitaip, nei leksika, kuri turi stiprius istorinius ir kultūrinius sąryšius su specifinių grupių niekinimu. Tyrimo metu pastebėtas polinkis ir bendro pobūdžio, grupėms nespacificinius niekinamuosius žodžius sieti su neapykantos kalbos raiška. 93 tyrimo dalyviai (72,66%) teigė, kad tokius pasakymus tikrai laikytų neapykantos kalba. 26 dalyviai (20,31%) teigė, kad veikiausiai tai laikytų neapykantos kalba. Kad nežino, kaip vertintų tokius pasakymus teigė 5 tyrimo dalyviai (3,91%). Tuo tarpu 3 tyrimo dalyviai (2,34%) teigė, kad veikiausiai nelaikytų to neapykantos kalbos raiška ir 1 dalyvis (0,78%) teigė, kad tikrai nelaikytų (žr. 11 pav.).

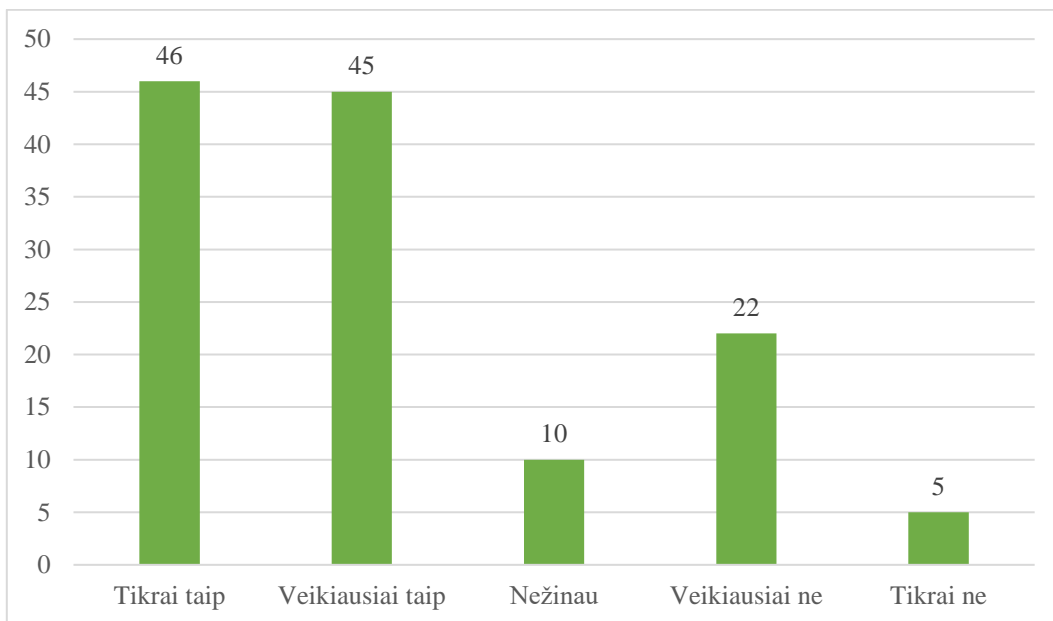

11 pav. Grupėms specifinės, išsisknijusios niekinamosios leksikos ir bendro pobūdžio niekinamosios leksikos vertinimas

Taigi, pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas linkęs su neapykantos kalba sieti tiek įsišaknijusią grupėms specifiską niekinamąją leksiką, tiek grupėms nespecifiską, bendro pobūdžio niekinamąją leksiką. Tarp šių leksikos kategorijų pastebėtas nedidelis kiekybinis vertinimo skirtumas. Pastebėtas polinkis teigti, kad neapykantos kalbos raiška gali būti asmenų ar grupių vadinimas įsišaknijusia, grupėms specifiska niekinamąja leksika, kuri turi istorinius ir kultūrinius ryšius su tos grupės ir jai priklausančių asmenų niekinimu. Tačiau taip pat pastebėtas beveik toks pat polinkis teigti, kad neapykantos kalba gali būti laikomas ir asmenų ar grupių vadinimas bendro pobūdžio niekinamąja leksika, kuri neturi istorinių ar kultūrinių sąsajų su specifinės grupės niekinimu.

2.3.4. Ar tylą gali būti neapykantos kalba?

Tyrimo metu buvo keliamas klausimas – ar tam tikrame kontekste tylėjimas gali būti laikomas kalbine neapykantos raiška? Buvo remiamasi prielaida, kad sąmoningas asmens tylėjimas tam tikrose situacijose gali būti suvokiamas kaip neapykantos raiška. Pavyzdžiui, asmeniui sąmoningai ir parodomai tylint, kai su juo bando kalbėti tam tikrai grupei priklausantis asmuo, jei sąmoningai ir parodomai tylima kai konfrontuojamas tam tikras su neapykanta žmonių grupėms susijęs asmens požiūris, ar panašiai. Tad tyrimo dalyviams buvo pateikiamas klausimas: „Kaip manote, ar tam tikrame kontekste asmens tylėjimas gali būti laikomas neapykantos kalba (pvz., jei turguje pardavėjas parodomai ignoruoja su juo kalbantį tam tikrai grupei priklausantį asmenį, ir pan.)?“. Nuomonės šio klausimo atžvilgiu nebuvo vieningos, tačiau pastebėtas polinkis sutikti su šia neapykantos raiškos klasifikavimo galimybe – 45 tyrimo dalyviai (35,16%) teigė, kad tylą tam tikrame kontekste veikiausiai gali būti laikoma neapykantos kalbos raiška, o 46 dalyviai (35,94%) teigė, kad tikrai gali. 10 tyrimo dalyvių (7,81%) teigė nežinantys, kaip interpretuoti tokį tylos kaip neapykantos kalbos klasifikavimą. Tuo tarpu 22 dalyvių (17,19%) teigimu, tylėjimas veikiausiai negalėtų būti laikomas neapykantos kalba, o likusių 5 dalyvių (3,91%) teigimu – tikrai negalėtų (žr. 12 pav.).

12 pav. Tylėjimo kaip kalbinės neapykantos raiškos vertinimas

Taigi, pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs sutikti tuo, kad sąmoningas asmens tylėjimas tam tikrame kontekste gali būti interpretuojamas kaip kalbinė neapykantos raiška. Tačiau šis polinkis nėra bendras ir kai kurie yra linkę abejoti tylėjimo kaip kalbinės neapykantos raiškos galimybe.

2.3.5. Žalos norėjimas, skatinimas ir grasinimas kaip neapykantos kalba

Kalbinė raiška, kurioje pastebimas norėjimas, skatinimas ar grasinimas, kad socialinės grupės ar jų nariai būtų žalojami ar naikinami, yra aspektas, kurį būtina aptarti kalbant apie neapykantos kalbą. Šio tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokį kalbėjimą apie žalos kėlimą socialinėms grupėms ar socialinių grupių naikinimą Lietuvos jaunimas yra linkęs laikyti neapykantos kalba. Siekiant tai nustatyti, tyrimo dalyviams buvo pateikiami 5 uždari klausimai, susiję su šia tema, kuriuose buvo prašoma vertinti: ketinimų žaloti ar naikinti raišką; tiesioginio skatinimo žaloti ar naikinti raišką; netiesioginio skatinimo žaloti ar naikinti raišką; noro, kad vyktų žalojimas ar naikinimas raišką; savižalos ar savęs naikinimo skatinimo raišką.

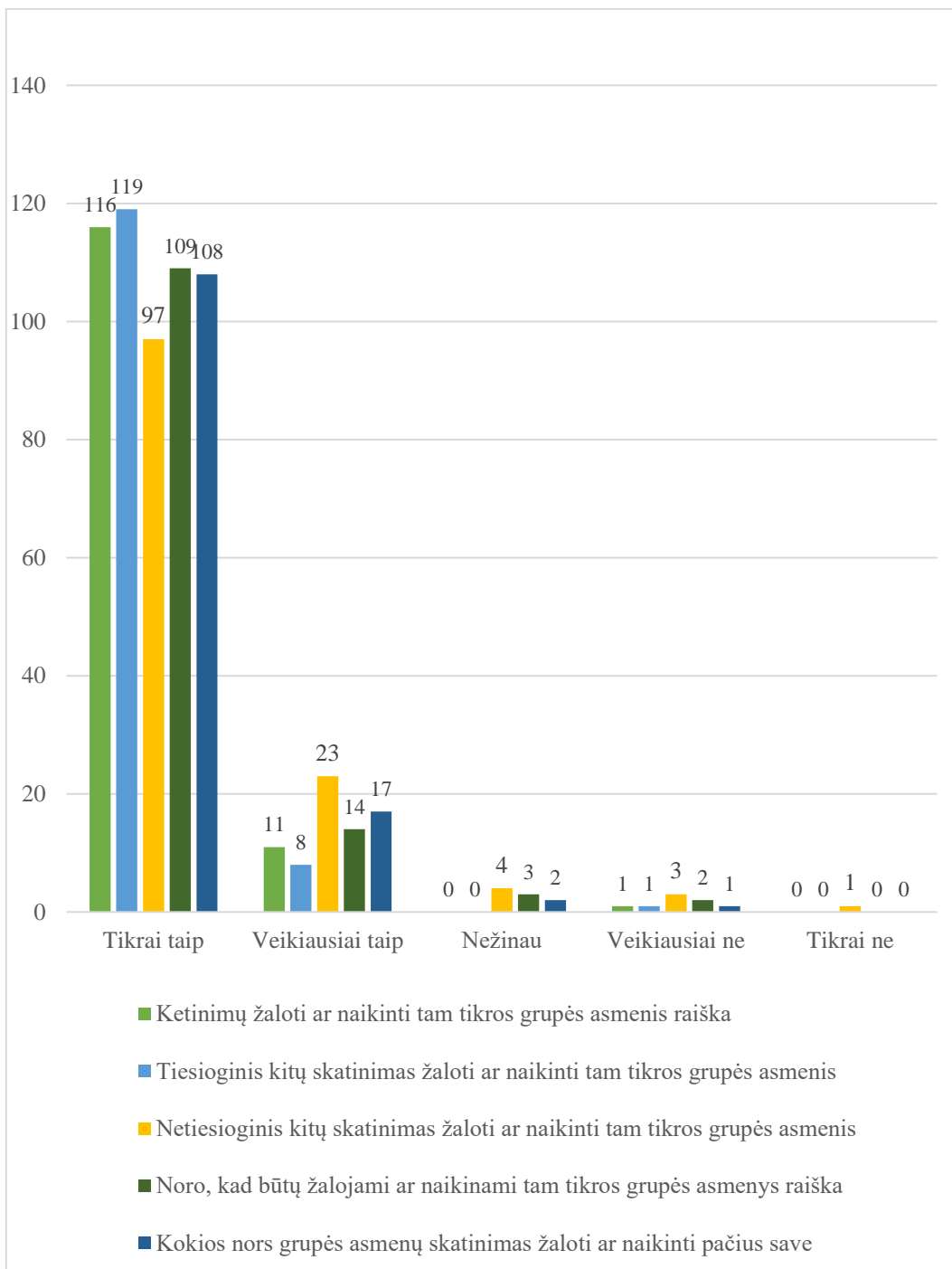
Analizuojant duomenis pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas buvo linkęs neapykantos kalba laikyti bet kokią kalbinę raišką, susijusią su socialinių grupių ar jų narių žalojimu ar naikinimu noro, skatinimo ar grasinimo ryšiais. Į klausimą „Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas išreiškia savo ketinimus žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis

(pvz., „pamatyčiau tokį gatvėje, snukį išmalčiau, kad neliktų tokių“ ir pan.)?“ 116 tyrimo dalyvių (90,63%) atsakė „tikrai taip“, 11 dalyvių (8,59%) – „veikiausiai taip“, ir tik 1 dalyvis (0,78%) – „veikiausiai ne“ (čia ir toliau šiame poskyryje žr. 13 pav.). Tad tyrimo dalyviai buvo linkę laikyti ketinimo žaloti ar naikinti raišką neapykantos kalba.

Tyrimo dalyviams taip pat buvo pateikiami klausimai apie tiesioginio bei netiesioginio skatinimo žaloti ar naikinti vertinimą. Vienas iš klausimų buvo susijęs su tiesioginio skatinimo žaloti ar naikinti vertinimu: „Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas tiesiogiai skatina kitus žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis (pvz., „einam, prašluojam gatves ir apvalysim nuo tokių – taip pridaužysim, kad greitai jų čia nebeliks“ ir pan.)?“ . Į šį klausimą „tikrai taip“ atsakė 119 tyrimo dalyvių (92,97%). 8 dalyviai (6,25%) atsakė „veikiausiai taip“, o 1 dalyvis (0,78%) – „veikiausiai ne“. Tad tiesioginis skatinimas žaloti ar naikinti socialines grupes ar joms priklausančius asmenis beveik vienareikšmiškai buvo vertinamas kaip neapykantos kalbos raiška. Tyrimo dalyvių taip pat buvo klausama apie netiesioginį skatinimą: „Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas netiesiogiai skatina žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis (pvz., „man atrodo čia tik laiko klausimas kol normalūs žmonės pagaliau pabus ir išeis į gatves su lazdom apvalyti nuo tokių...“ ir pan.)?“ . Pastebėta, kad tyrimo dalyviai netiesioginį skatinimą buvo truputį mažiau linkę laikyti neapykantos kalba, nei tiesioginį skatinimą. Tačiau ir netiesioginis skatinimas buvo itin dažnai laikomas neapykantos kalbos raiška. 97 tyrimo dalyviai (75,78%) teigė, kad tokius pasakymus tikrai laikytų neapykantos kalba, o 23 dalyviai (17,97%) teigė, kad veikiausiai laikytų. 4 dalyviai (3,13%) pasirinko atsakymą „nežinau“. Tuo tarpu 3 tyrimo dalyviai (2,34%) teigė, kad tokių pasakymų veikiausiai nelaikytų neapykantos kalbos raiška ir 1 dalyvis (0,78%) teigė, kad tikrai nelaikytų.

Pasakymai, kuriuose išreiškiamas adresanto noras, kad socialinės grupės ar joms priklausantys asmenys būtų žalojami ar naikinami, taip pat dažniausiai buvo laikoma neapykantos kalbos raiška. Tyrimo dalyviams buvo pateiktas klausimas: „Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas reiškia norą, kad būtų žalojami ar naikinami t. t. grupės asmenys (pvz., „kaip aš norėčiau, kad tokius tiesiog gatvėje galėtum daužyti ramiai ir viskas – gal pagaliau jų čia neliktų“ ir pan.)?“ . Į šį klausimą 109 tyrimo dalyviai (85,16%) atsakė „tikrai taip“. 14 tyrimo dalyvių (10,94%) teigė, kad tokius pasakymus veikiausiai laikytų neapykantos kalba. 3 dalyviai pasirinko atsakymą „nežinau“, ir tik 2 tyrimo dalyviai teigė, kad tokių pasakymų veikiausiai neapykantos kalba nelaikytų.

Tyrimo dalyvių taip pat buvo klausama, kaip jie vertintų pasakymus, kuriuose socialinėms grupėms priklausantys asmenys yra skatinami žaloti ar naikinti pačius save. Jiems buvo pateikiamas klausimas: „Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas skatina kokios nors grupės asmenis žaloti ar naikinti pačius save (pvz., „susideginkit jūs visi“, „niekam čia jūs nereikalingi, nusišaukit“ ir pan.)?“. 108 tyrimo dalyviai (84,38%) teigė, kad tokius pasakymus tikrai laikytų neapykantos kalbos raiška. Dar 17 tyrimo dalyvių teigė, kad veikiausiai vertintų tokius pasakymus kaip neapykantos kalbą. Kitokie vertinimai pastebėti retai – tik 1 tyrimo dalyvis (0,78%) teigė, kad tokių pasakymų veikiausiai nelaikytų neapykantos kalba, 2 dalyviai (1,56%) teigė nežinantys kaip vertintų tokius pasakymus.

13 pav. Socialinių grupių bei jiems priklausančių asmenų žalojimo ar naikinimo pasakymų vertinimas

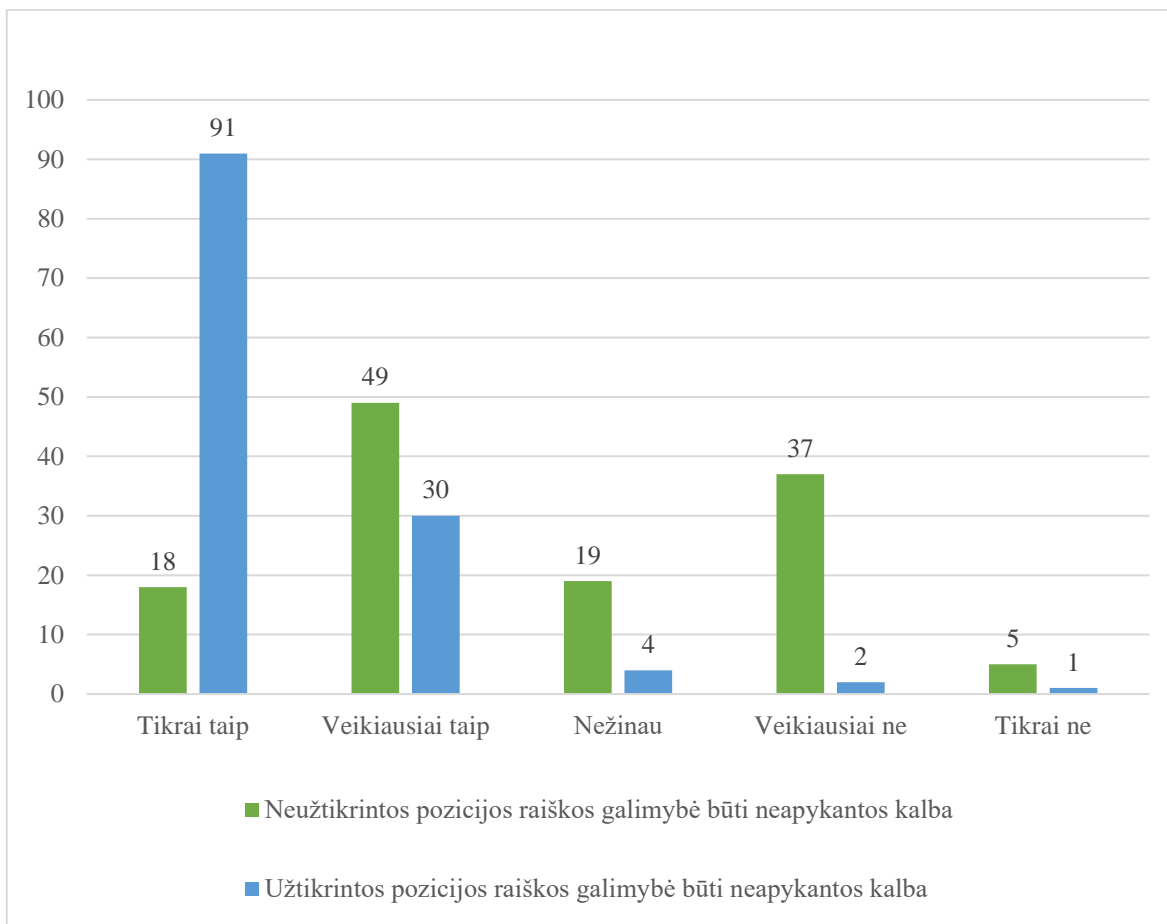
Taigi, tyrimo metu pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas linkęs laikyti neapykantos kalbos raiška pasakymus, kuriuose išreiškiamas noras, grasinimas ar skatinimas žaloti ar naikinti socialines grupes ar joms priklausančius asmenis. Pastebėtas stiprus polinkis užtikrintai neapykantos

kalba laikyti tiek adresantų reiškiamus ketinimus žaloti ar naikinti, tiek tiesioginius ir netiesioginius skatinimus kitus žaloti ar naikinti socialines grupes ar jiems priklausančius asmenis, tiek šio žalojimo ar naikinimo noro raišką, tiek skatinimą socialinėms grupėms priklausančius asmenis žaloti ar naikinti pačius save.

2.3.6.(Ne)užtikrintumas ir neapykantos kalba

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, ar pasakymuose reiškiamos pozicijos užtikrintumas ar neužtikrintumas gali daryti įtaką vertinant, ar tam tikras pasakymas laikytinas neapykantos kalbos raiška. Siekiant tai nustatyti, tyrimo dalyviams buvo pateikiami du klausimai: „Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti subtilus, neužtikrintas pasakymas (pvz., „nežinau, galbūt ir negerai, kad jų čia tiek yra aplinkui...“ ir pan.)?“ ir „Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti pasakymas, kuriame išreiškiama užtikrinta nuomonė / pozicija (pvz., „jie turi visi dingti lauk iš čia ir viskas, jokių kompromisų“ ir pan.)?“.

Atsakymai į klausimą „Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti subtilus, neužtikrintas pasakymas (pvz., „nežinau, galbūt ir negerai, kad jų čia tiek yra aplinkui...“ ir pan.)?“ buvo nevienareikšmiški. Pastebėtas panašus nuomonių pasiskirstymas į abi puses. 18 dalyvių (14,06%) teigė, kad tokius pasakymus tikrai laikytų neapykantos kalbos raiška. 49 dalyviai (38,28%) teigė, kad veikiausiai laikytų. Nežinančių kaip vertintų tokius pasakymus buvo 19 (14,84%). 37 tyrimo dalyviai (28,91%) teigė, kad veikiausiai nelaikytų panašių neužtikrintos pozicijos pasakymų neapykantos kalba, o 5 (3,91%) teigė, kad tikrai nelaikytų. Tačiau paklausus tyrimo dalyvių apie pasakymus, kuriuose išreiškiama užtikrinta kategoriška pozicija, pastebėtas kitoks polinkis. Tyrimo dalyviai buvo linkę teigti, kad panašaus turinio užtikrintos kategoriškos pozicijos išraiška gali būti neapykantos kalbos išraiška. Į klausimą „Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti pasakymas, kuriame išreiškiama užtikrinta nuomonė / pozicija (pvz., „jie turi visi dingti lauk iš čia ir viskas, jokių kompromisų“ ir pan.)?“ 91 tyrimo dalyvis (71,09%) atsakė „tikrai taip“, 30 dalyvių (23,44%) – „veikiausiai taip“. Tik 1 tyrimo dalyvis (0,78%) į šį klausimą atsakė „tikrai ne“, 2 dalyviai (1,56%) – „veikiausiai ne“, o 4 dalyviai į šį klausimą atsakė pasirinkdami atsakymo variantą „nežinau“ (žr. 14 pav.).

14 pav. Pasakymuose reiškiamos pozicijos užtikrintumo ar neužtikrintumo įtaka vertinimui

Tad tyrimo metu pastebėta, kad reiškiamos pozicijos užtikrintumas ir kategoriškumas Lietuvos jaunimo yra vertinamas kaip svarbus aspektas vertinant, ar tam tikri pasakymai yra laikytini neapykantos kalba. Reiškiamos pozicijos kategoriškumas, užtikrintumas buvo vertinamas kaip aspektas, leidžiantis manyti, kad pasakymas gali būti laikomas neapykantos kalba. Tuo tarpu pasakymai, kuriuose reiškiamą nuomonę buvo neužtikrinta, nekategoriška, subtili buvo vertinami skirtingai – kai kurie buvo linkę teigti, kad ir juos galima laikyti neapykantos kalba, o kai kurie – ne.

2.4. Neapykantos kalbos apibūdinimas

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip dabartinis Lietuvos jaunimas suvokia neapykantos kalbą, apie ką jie galvoja išgirdę šią sąvoką ir kaip ją konceptualizuoja. Tad tyrimo dalyviams buvo pateikiami atviri klausimai, susiję su neapykantos kalbos suvokimu. Tyrimo dalyvių buvo prašoma, remiantis savo pačių supratimu, apibrėžti neapykantos kalbą, galimus neapykantos kalbos adresatus bei

galimus neapykantos kalbos adresantus. Tyrimo dalyvių taip pat buvo prašoma (bet nereikalaujama dėl galimo emocinio temos jautrumo ar net traumiškumo) papasakoti apie savo patirtis, būnant neapykantos kalbos adresatais, jei jie tokių patirčių yra turėję. Tyrimo metu buvo remiamasi prielaida, kad savų patirčių nupasakojimas gali suteikti papildomos naudingos informacijos apie neapykantos kalbos konceptualizavimą – suteikdamas informacijos apie tai, kaip asmuo suvokia neapykantos kalbą ir ką klasifikuoja kaip neapykantos kalbos atvejus.

Toliau šiame darbo skyriuje pateikiami atsakymų į šiuos atvirus klausimus kokybinės ir kiekybinės analizės rezultatai bei jų kombinavimas su susijusiais uždarų klausimų atsakymų rezultatais, kurie buvo aptarti ankstesniame skyriuje (žr. 2 darbo dalies 2 skyrių). Aptariama, kaip tyrimo dalyviai suvokė galimus neapykantos kalbos adresantus, adresatus, bei pačią neapykantos kalbą.

2.4.1. Neapykantos kalbos adresantų suvokimas

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti kaip dabartinis Lietuvos jaunimas suvokia galimus neapykantos kalbos adresantus. Tyrimo dalyviams buvo pateikiamas atviras klausimas: „Kaip manote, kas gali būti neapykantos kalbos vartotojas / skleidėjas? Ar jis turi turėti kokius nors specifinius požymius?“.

Pastebėta, kad didelė dalis buvo linkusi teigti, jog neapykantos kalbą gali skleisti visiškai bet kas. 48 tyrimo dalyviai (37,5%) teigė, kad neapykantos kalbos adresantas gali būti bet kas, nenurodydami jokių papildomų galimų ypatybių. Dar 19 dalyvių (14,84%) savo atsakymuose paminėjo, kad neapykantos kalbos adresantas gali būti bet kas, tačiau taip pat paminėjo bent vieną bruožą, kuris, jų nuomone, dažniausiai pastebimas tuose žmonėse, kurie skleidžia neapykantos kalbą. 3 tyrimo dalyviai (2,34%) teigė neturintys nuomonės šio klausimo atžvilgiu.

Iš viso tyrimo metu atviruose atsakymuose dalyviai paminėjo 35 ypatybes ar specifines socialines grupes, kurias sieja su neapykantos kalbos adresantais. Toliau pateikiamos šios ypatybės, išrikiuotos nuo dažniausiai iki rečiausiai minėtų tyrimo metu. Kairėje pusėje pažymėta, kiek dalyvių paminėjo šias ypatybes, o dešinėje – atskiros minėtosios ypatybės, atskirtos kabliataškiais (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tyrimo dalyvių minėtos galimų neapykantos kalbos adresantų ypatybės

Paminėjusių dalyvių skaičius	Paminėtos ypatybės
26 dalyviai (20,31%)	Neišsilavinę.
15 dalyvių (11,72%)	Kenčiantys, nelaimingi, nepatenkinti savo gyvenimo situacija.
12 dalyvių (9,38%)	Kompleksuojantys, menkos savivertės.
10 dalyvių (7,81%)	Neempatiški, netolerantiški.
9 dalyviai (7,03%)	Agresyvūs; turintys emocinių traumų iš vaikystės.
8 dalyviai (6,25%)	Jaučiantys priešišumą tam tikrai socialinei grupei ar grupėms; išsigandę, bijantys pokyčių.
7 dalyviai (5,47%)	Išmokę vartoti neapykantos kalbą iš tėvų, giminaičių, artimosios aplinkos; vadovaujasi išankstinėmis nuostatomis ir stereotipais.
6 dalyviai (4,69%)	Konservatyvūs.
5 dalyviai (3,91%)	Gyvenantys kaimuose, mažuose miesteliuose; mažai uždirbantys; negavę pakankamai meilės vaikystėje.
4 dalyviai (3,13%)	Priklausantys daugumos grupėms visuomenėje; negebantys pagarbiai diskutuoti.
3 dalyviai (2,34%)	Turintys žemą emocinio intelekto lygį; kategoriški; narcisistiškos, egocentiškos asmenybės.
2 dalyviai (1,56%)	Vyresni žmonės; neturintys svarių nešališkų argumentų savo nuomonėms pagrįsti; turintys psichinių ligų, sutrikimų; turintys blogų patirčių su grupe, į kurią nukreipia neapykantos kalbą; sovietinės ideologijos šalininkai; tradicinės šeimos ideologijos šalininkai; krikščionys.
1 dalyvis (0,78%)	Vyrai; radikalių politinių pažiūrų; sunkiai keičiantys nuomonę; silpni; menkos savigarbos; neatviri naujoms patirtims; pesimistiški; nacionalistai.

Tyrimo metu pastebėta, kad neapykantos kalbos vartojimas dažniausiai buvo siejamas su nepalankiais psichologiniais, socialiniais, socioekonominiais faktoriais – žemu išsilavinimo lygiu, jautimusi nepatenkintu savo gyvenimu, kompleksų jautimu, menka saviverte, menku empatiškumu, polinkiu į agresiją, vaikystėje įgautomis emocinėmis traumomis, mažu uždarbiu (žr. 1 pavyzdį).

1. Nežinau, ar jie visi turi vienodų požymių, bet greičiausiai neapykantos kalbos skleidimą gali lemti prastos asmens ekonominė sąlygos, galbūt kai kurie psichiniai sutrikimai (pvz., depresija), priklausomybės, nesaugumo jausmas⁷ (M20⁸)

Taip pat paminėtina, kad neapykantos kalba buvo laikoma išmokstamu iš aplinkos dalyku. Kai kurie dalyviai, kurie pateikė savo nuomonę apie galimas pradėjimo vartoti neapykantos kalbą priežastis, teigė, kad neapykantos kalba dažnai išmokstama iš artimosios aplinkos, tėvų, giminaičių. Tad neapykantos kalbos vartojimas sietas su kultūriniu nuostatų perdavimu, bei perdavimu to, kaip tos nuostatos yra reiškiamos.

Polinkį vartoti neapykantos kalbą tyrimo dalyviai siejo ir su konservatyvumu, pokyčių baime, neatvirumu naujoms patirtims, nuomonių kategoriškumu. Vienas tyrimo dalyvių galimą neatvirumo naujoms patirtims įtaką aiškino iš psichologijos perspektyvos (žr. 2 ir 3 pavyzdžius).

2. Turbūt dažniausias bruožas yra neatvirumas patirčiai, kuomet užsiciklinama ties viena interakcija su asmeniu ar grupe. Psichologijoje tai vadiname atribucija į asmenį. Iš to susidaro stereotipai, nes paprasčiau užklijuoti etiketę ir "žinoti", ko gali tikėtis :) (M20)
3. Priklausantis daugumos grupei visuomenėje, besivadovaujantis stereotipais apie mažumos grupes. Pastebėjau, kad dažnai tai žmonės, neturintys daug asmeninės patirties bendraujant su mažumos grupės žmonėmis; jų neigiamos nuostatos remiasi kitų pasisakymais, visuomenėje sklindančiais mitais ir apskritai kitoniškumo ar pokyčių baime; šie žmonės dažnai pasisako už "tradicijas", pozicionuoja save kaip jų gynėjus. (M22)

Taip pat pastebėtas polinkis sieti neapykantos kalbos vartojimą su gyvenamąja vieta. Kai kurie tyrimo dalyviai siejo neapykantos kalbos vartojimą su gyvenimu kaimuose, mažuose miesteliuose.

Pastebėta ir tai, kad kai kurie tyrimo dalyviai savo atsakymuose neskyrė didelės skirties tarp neapykantos kalbos ir žeidžiančios, nemandagios kalbos. Tai pastebėta kai kuriuose atsakymuose (žr. 4 pavyzdį).

4. Bet kuris žmogus - juk kiekvienas kartais supykstame ir būna, kad išsilieti sugebame tik per neapykantos kalbą, nes kitaip arba nemokam, arba tuo metu neturim galimybės. (M31)

⁷ Čia ir toliau darbe cituojamuose tyrimo dalyvių atsakymų pavyzdžiuose kalba netaisyta.

⁸ Čia ir toliau prie pavyzdžių skliausteliuose žymima respondento lytis: M – moteris, V – vyras, X – kitos lytis. Taip pat žymimas respondento amžius.

Taigi, ištyrus tyrimo dalyvių atsakymus į atvirus bei uždarus klausimus, pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas linkęs teigti, kad bet kas gali būti neapykantos kalbos adresantai. Tačiau taip pat pastebimas polinkis sieti neapykantos kalbos vartojimą su išmokimu iš aplinkos bei įvairiais nepalankiais vienas kitą galinčiais veikti socialiniais, socioekonominiais bei psichologiniais faktoriais. Neapykantos kalbos vartotojas didelės dalies tyrimo dalyvių suvoktas kaip žmogus, negebantis susidoroti su savo patiriamais sunkumais ir išliejantis tą susikaupusį nepasitenkinimą vartodamas neapykantos kalbą, nukreiptą į tam tikrus asmenis ar socialines grupes, kurios yra kitokios nei neapykantos kalbos skleidėjas. Tuo tarpu tas kitoniškumas gali būti įvairus – įgimtos ypatybės, ligos, sutrikimai, priklausymas kitam socialiniam sluoksniui ir kt. – neapykantos kalba taip gali tapti ginklu, kuris nutaikomas į išsirinktą kaltąjį ar pavojingąjį.

2.4.2. Neapykantos kalbos adresatų suvokimas

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti, kaip dabartinis Lietuvos jaunimas suvokia galimus neapykantos kalbos adresatus – kas jie gali būti, ar jie turi turėti kokius nors specifinius požymius? Siekiant tai nustatyti, tyrimo dalyviams buvo pateikiamas atviras klausimas: „Kaip manote, į ką gali būti nukreipta neapykantos kalba? Į kokią grupę / asmenį?“. Toliau pateikiamos tyrimo dalyvių minėtos galimų neapykantos kalbos adresatų ypatybės, nuo dažniausiai iki rečiausiai minėtų (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Tyrimo dalyvių minėtos galimų neapykantos kalbos adresatų ypatybės

Paminėjusių dalyvių skaičius	Paminėtos ypatybės
54 dalyviai (42,19%)	Į bet ką.
51 dalyvis (39,84%)	Į socialines grupes.
40 dalyvių (31,25%)	Į LGBTQ+ asmenis.
33 dalyviai (25,78%)	Į mažumas visuomenėje.
32 dalyviai (25%)	Į konkrečius asmenis.
25 dalyviai (19,53%)	Į kitų religijų, kito tikėjimo žmones.
24 dalyviai (18,75%)	Į kitas rases.
23 dalyviai (17,97%)	Į kitas tautas.
12 dalyvių (9,38%)	Į moteris; į kitas lytis.

Paminėjusių dalyvių skaičius	Paminėtos ypatybės
11 dalyvių (8,59%)	Į žmones, turinčius kitokius įsitikinimus.
10 dalyvių (7,81%)	Į bet ką, kas yra ne toks kaip neapykantos kalbos adresantas.
7 dalyviai (5,47%)	Į kitas socialines grupes nei neapykantos kalbos adresantas.
5 dalyviai (3,91%)	Į negalią turinčius žmones; į žmones dėl jų išvaizdos; į politikus.
4 dalyviai (3,14%)	Į kito socialinio statuso žmones; į juodaodžius; į imigrantus; į žmones turinčius kitokias politines pažiūras; į musulmonus.
3 dalyviai (2,34%)	Į pažeidžiamas socialines grupes; į viešus asmenis; į netinkamai besielgiančius žmones; į kitų kultūrų žmones; į žydus; į vyrus.
2 dalyviai (1,56%)	Į asmenis kurie neturi lygių teisių visuomenėje; į bet ką kam neapykantos kalbos adresantas pavydi; į bet ką kas neapykantos kalbos adresantui yra nepažįstama, nesuprantama; į psichinių ligų, sutrikimų turinčius žmones; į subkultūroms priklausančius žmones; į romus; į rusus.
1 dalyvis (0,78%)	Į asmenis nenorinčius vaikų; į nusikaltėlius; į benamius; į žmones turinčius radikalias nuomones; į žmones dėl jų amžiaus; į žmones dėl jų reprodukcinų pasirinkimų; į vaikus mokyklose; į bet ką, apie ką tuo metu viešai daug kalbama; į karo pabėgėlius; į netradicinių gebėjimų turinčius žmones; į heteroseksualus; į rūkančiuosius; į veganus; į nutukusius žmones.

Pastebėta, kad didelė dalis tyrimo dalyvių buvo linkusi teigti, kad bet kas gali būti neapykantos kalbos adresatai. Nemaža dalis adresatų taip pat pabrėžė, kad tai gali būti socialinės grupės ar jiems priklausantys asmenys, ar, kad tai gali būti konkretūs pavieniai asmenys. Tyrimo dalyviai minėjo ypatybes, kurias, jų manymu, gali turėti neapykantos kalbos adresatai.

Pastebėta, kad didelė dalis tyrimo dalyvių minėjo, jog tikėtini neapykantos kalbos adresatai yra mažumų grupės, ar su mažumų grupėmis sąmoningai siejami asmenys. Šios ypatybės buvo įvardijamos tiek nusakant galimas priežastis, tiek įvardijant konkrečias socialines grupes, tačiau pastebėtas bendras polinkis suteikti svarbą asmens ar grupės identiteto pabrėžimui, kad ir koks tas identitetas būtų (žr. 5 pavyzdį).

5. Į asmenį, į asmenų grupę, pabrėžiant jų identitetą (M27)

Taip pat tyrimo dalyviai dažnai įvairiais būdais minėjo kitoniškumo faktorių. Kitoniškumas nuo neapykantos kalbos adresanto buvo laikomas svarbiu faktoriumi, kad ir koks tas kitoniškumas būtų – kita tautybė, kita rasė, kita religija, kita seksualinė orientacija, kitos pažiūros ir kt. – pats kitoniškumas tyrimo metu pasirodė esąs esminis galimų neapykantos kalbos adresatų apibrėžimo aspektas (žr. 6 pavyzdį).

6. Į bet ką. Dažniausiai neapykantos kalba traktuojama kaip nukreipta į asmenį ar žmonių grupę, nes tai gyvi recipientai, galintys neapykantos kalbą suvokti kaip neapykantos aktą. Visų pirma svarbiausias amžinasis kitoniškumo faktorius. Tas, kuris yra ne toks kaip aš, yra man pavojingas, svetimas, nepažinus, jį reikia "sulyginti" arba panaikinti. (M24)

Išanalizavus surinktus duomenis pastebėta ir tai, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs palikti galimybę bet kam tapti neapykantos kalbos taikiniu, tačiau tuo pačiu metu pastebimas ryškus polinkis sieti neapykantos kalbos adresatus su socialinių grupių mažumų statusu visuomenėje. Šios grupės dažnai laikytos labiau pažeidžiamomis, kuomet kalbama apie neapykantos kalbą (žr. 7, 8 ir 9 pavyzdžius).

7. Į bet kokias marginalizuotas grupes: benamius, moteris, lgbtq+ bendruomenę, tam tikros tautybės, religijos, rasės, etninės grupės, socialinio sluoksnio asmenis, negalią turinčius žmones, asmenis, turinčius psichinių sutrikimų ir t. t. ir pan. (M20)
8. Neapykantos kalba yra tik ta kaba kuri eina iš aukšyn į apačią. Ji yra taikoma į "marginalised" grupes kaip homoseksualai/moterys/emigrantai ir tt. (X21)
9. Nukreipta į pažeidžiamas, visuomenėje mažumą sudarančias grupes. Neapykantos kalbai yra svarbus dominavimas visuomenėje, arba visuomenės norma: "mes", dominuojanti, "normali" grupė, prieš "juos" - žmones, kurie neva kėsinaši tą normalumą sunaikinti. Todėl neapykantos kalba neveikia, neegzistuoja prieš daugumos grupes visuomenėje, pvz., Lietuvoje tikrai neįsivaizduoju atvejo, kad žmogų įžeidintų ar žemintų dėl buvimo krikščioniu, o dėl priklausymo kitam tikėjimui, pavyzdžių pilna. (M22)

Tačiau pastebėtos ir kitokios nuomonės. Kai kurie tyrimo dalyviai neneigė, kad mažumų grupės visuomenėje gali tapti neapykantos kalbos adresatėmis, bet atkreipė didesnę dėmesį į galimą socialinį

susiskaldymą grupėmis ir tų grupių susipriešinimą. Tai taip pat gali būti siejama su anksčiau darbe aptarta identiteto svarba (žr. 10 pavyzdį).

10. Manychiau, jog neapykantos kalba neapsiriboja vien opiose socialinėse padėtyse esančiomis grupėmis, jos sulaukia ir su "daugumomis" besitapatinantieji/tapatinamieji. Tai - apibūsis susipriešinimas, kuomet individualūs ginčo modeliai perkeliama į visuomenės grupių lygį. (M24)

Tyrimo dalyviai minėjo daug įvairių specifinių socialinių grupių, kurios (ar kurioms priklausantys asmenys) gali tapti neapykantos kalbos adresatais. Minėtos socialinės grupės, susijusios su įgimtais nepakeičiamais veiksniais (pvz., rase, tautybe, įgimtomis ligomis ir kt.), sunkiai pakeičiamais kultūriniais veiksniais⁹ (pvz., religija, priklausymas tam tikrai kultūrai ir kt.), bei galimais pakeisti veiksniais (pvz., nuomonė, politinė pozicija ir kt.).

Taigi, išanalizavus tyrimo dalyvių atsakymus pastebėta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs galimybę būti neapykantos kalbos adresatu sieti su priklausymu įvairaus pobūdžio mažumų grupėms visuomenėje. Lietuvos jaunimas linkęs teigti, kad bet kas gali tapti neapykantos kalbos adresatu, tačiau įprastai tai būna susiję su priklausymu pažeidžiamoms mažumų socialinėms grupėms. Ar bent su priklausymu socialinėms grupėms, kurioms nepriklauso neapykantos kalbos adresantas. Svarbiausiais aspektais laikytas kitoniškumas tarp adresato ir adresanto, bei adresato identiteto svarba, pabrėžimas neapykantos kalbos pasakymuose.

2.4.3. Neapykantos kalbos suvokimas

Tyrimo metu dalyvių buvo prašoma patiems savais žodžiais apibrėžti neapykantos kalbą, pateikiant jiems atvirą klausimą: „Kaip manote, kas yra neapykantos kalba? Kaip ją apibrėžtumėte?“. Tyrimo dalyviai pateikė savo apibrėžimus, iš kurių buvo išskirtos minėtos neapykantos kalbos ypatybės (žr. 3 lentelę).

⁹ Pabrėžtina, kad šia formuluote nenorima pasakyti, kad ypatybės, kurias yra įmanoma pakeisti, turėtų būti keičiamos. Tyrimo tikslais paprasčiausiai paminimas įmanomumas keisti tam tikras ypatybes, jei pats žmogus norėtų tai keisti. Tačiau tai yra susiję su sudėtingomis internalizuotos priespaudos bei kitomis socialinės psichologijos temomis, kurios šiame darbe neplėtojamos.

3 lentelė. Tyrimo dalyvių minėtos neapykantos kalbos ypatybės

Paminėjusių dalyvių skaičius	Paminėtos ypatybės
52 dalyviai (40,63%)	Išreiškianti priešišumą, neapykantą.
46 dalyviai (35,94%)	Niekinanti, žeminanti.
45 dalyviai (35,16%)	Ižeidžianti.
29 dalyviai (22,66%)	Išreikšta verbaliai.
28 dalyviai (21,88%)	Skatinanti smurtą.
25 dalyviai (19,53%)	Sąmoninga, tikslinga.
19 dalyvių (14,84%)	Grasinanti smurtu.
17 dalyvių (13,28%)	Kurstanti kitų asmenų neapykantą.
14 dalyvių (10,94%)	Agresyvi, pikta.
13 dalyvių (10,16%)	Išreikšta neverbaliai.
12 dalyvių (9,38%)	Parenta stereotipizavimu.
10 dalyvių (7,81%)	Nepagrįsta tikrove ar tikrais išgyvenimais.
9 dalyviai (7,03%)	Skleidžiama viešojoje erdvėje.
8 dalyviai (6,25%)	Skatina naikinimą, žudymą; yra psichologinio smurto forma.
7 dalyviai (5,47%)	Išreiškiama tiesiogiai.
4 dalyviai (3,14%)	Diskriminuojanti; vartojami keiksmažodžiai.
3 dalyviai (2,34%)	Skatinanti stereotipizavimą; sisteminga, organizuota; išreiškiama netiesiogiai, slepiant tikras intencijas; skleidžiama privačiose erdvėse.
2 dalyviai (1,56%)	Skatinanti adresatų savižalą; išreiškiama tylint, nieko nedarant kai kiti vartoja neapykantos kalbą; pagrįsta tikrove ar tikrais išgyvenimais.
1 dalyvis (0,78%)	Išreiškianti socialinės segregacijos norą; adresantas pozicionuoja save ar savo socialinę grupę kaip adresato auką; pažeidžianti žmogaus teises; vartojama iš „viršaus“ į „apačią“ – socialiai privilegijuotos grupės vartoja ją prieš socialiai pažeidžiamas grupes, ne atvirkščiai; gali būti vartojama pasyvia forma – ignoruojant tam tikrus asmenis ar grupes.

Analizuojant tyrimo metu gautus atsakymus pastebėta, kad dažniausiai įvardytos neapykantos kalbos ypatybės buvo susijusios su priešiškuoju, neapykantos išreiškimo, niekinimu, žeminimu, įžeidinėjimu (žr. 11 ir 12 pavyzdžius).

11. Tai kalba įžeidžianti kitą žmogų ar jų grupę. (M31)

12. Nepakantumas kitokios išvaizdos, įsitikinimų, pažiūrų asmeniui ar grupei. (M35)

Šios ypatybės apibrėžimuose buvo minėtos dažniausiai. Tačiau dažnai buvo minimi ir su smurtu susiję aspektai. Tyrimo dalyviai savo pateikiamuose neapykantos kalbos apibrėžimuose minėjo smurto ir naikinimo skatinimą, grasinimą smurtu. Kai kurie teigė, kad pati neapykantos kalba yra psichologinio smurto forma.

Pastebėtina, kad kai kurie tyrimo dalyviai, atrodo, numanė, kad kai kurie neapykantos kalbą supranta kaip plataus spektro įžeidimus ir niekinimus. Veikiausiai dėl to kai kurie savo apibrėžimuose pabrėžė smurto ir naikinimo aspektų svarbą nustatant neapykantos kalbos raiškos atvejus, nubrėždami skirtį tarp neapykantos kalbos ir įžeidžiančios kalbos (žr. 13 pavyzdį).

13. Neapykantos kalba yra žodžiai, kuriais išreiškiama intencija arba raginimas fiziškai kenkti kitiems žmonėms. Tačiau neapykantos kalba nėra nemalonių dalykų sakymas apie kitą žmogų ar žmonių grupes. (M26)

Tačiau taip pat svarbu paminėti tai, kad kai kurie tyrimo dalyviai kaip tik pabrėžė, kad neapykantos kalba gali būti susijusi su smurto ar naikinimo aspektais, tačiau taip pat gali būti ir subtilus menkinimas (žr. 14 pavyzdį).

14. Sąmoningas tam tikros asmenų grupės niekinimas, stereotipų taikymas, skatinimas juos verbaliai ar fiziškai žaloti. Tas galioja ir pavieniams žmonėms. Neapykantos kalba taip pat gali būti ir subtili, marginalizuojant tam tikrą grupę žmonių už jų įsitikinimus, juos žeminant, juos laikant kvailesniais (nepaisant jų pasiekimų). (M31)

Dalis tyrimo dalyvių pabrėžė, kad neapykantos kalba yra stipriai susijusi su socialinės grupės ar jai priklausančio žmogaus identiteto puolimu. Neapykantos kalba kai kurių buvo suvokiama kaip grupės puolimas, arba puolimas žmogaus už tai, kad jis priklauso kokiam nors adresanto niekinamai socialinei grupei – tokiu atveju, sąryšis su identitetu vėl buvo minimas kaip svarbus aspektas, siekiant

nustatyti neapykantos kalbos raiškos atvejus (žr. 15 pavyzdį). Tai sietina su stereotipizavimu, kuris taip pat dalies tyrimo dalyvių buvo minimas kaip svarbus neapykantos kalbos aspektas.

15. Neapykantos kalba yra išskyrimas marginalized grupės (seksizmas, racizmas, homofobija) ir pyktis dėl priklausymo tai grupei. Manau hate speech ir tiesiog pikti pasisakymai skiriasi, galima nemėgti gėjaus, bet jei nemėgsti NES jis gėjus, tada yra hate speech. (M22)

Kai kurie tyrimo dalyviai taip pat pabrėžė ir tai, kad neapykantos kalba yra skleidžiama nuo „viršaus“ į „apačią“. Tai yra, kad neapykantos kalba gali būti skleidžiama žmonių, turinčių daugiau socialinių privilegijų nei tos žmonių grupės, kurias jie niekina, o ne atvirksčiai. Tad pastebimas kai kurių polinkis neapykantos kalbą laikyti reiškiniu, kuris gali vykti tik tada, kai labiau privilegijuotoms socialinėms grupėms priklausantys asmenys niekina mažiau privilegijuotas socialines grupes (žr. 16 pavyzdį).

16. Neapykantos kalba yra neigiama, neapykantą ar smurtą kurstanti, rasistinė ir kt. kalba, kurią „socialiai aukštesnės“ (labiau privilegijuotos) grupės visuomenėje (pvz. balti heteroseksualūs krikščionys vyrai) naudoja prieš „socialiai žemesnės“ grupės žmones (moteris, gėjus, musulmonus ir tt.) (X21)

Kai kurių tyrimo dalyvių apibrėžimuose taip pat buvo nubrėžiama skirtis tarp galėjimo be pasekmių sau vartoti neapykantos kalbą ir žodžio laisvės. Dalis tyrimo dalyvių pabrėžė, kad žodžio laisvė ir neapribotas, nebaudžiamas neapykantos kalbos vartojimas yra du skirtingi dalykai, nors kai kurie žmonės ir bando teigti kitaip (žr. 17 ir 18 pavyzdžius)

17. Neapykantos kalbą suvokiu kaip prastą bandymą prisidengti žodžio laisve ar demokratija tam, kad būtų žeminamos marginalizuotos žmonių grupės. Neapykantos kalbą apibrėžčiau kaip atvirus grasinimus, fizinį, emocinį smurtą, tam tikrą grupę kaip monolitą apibrendrinančius komentarus, tylią poziciją, ignoravimą matant asmenis, naudojančius neapykantos kalbą. (M20)

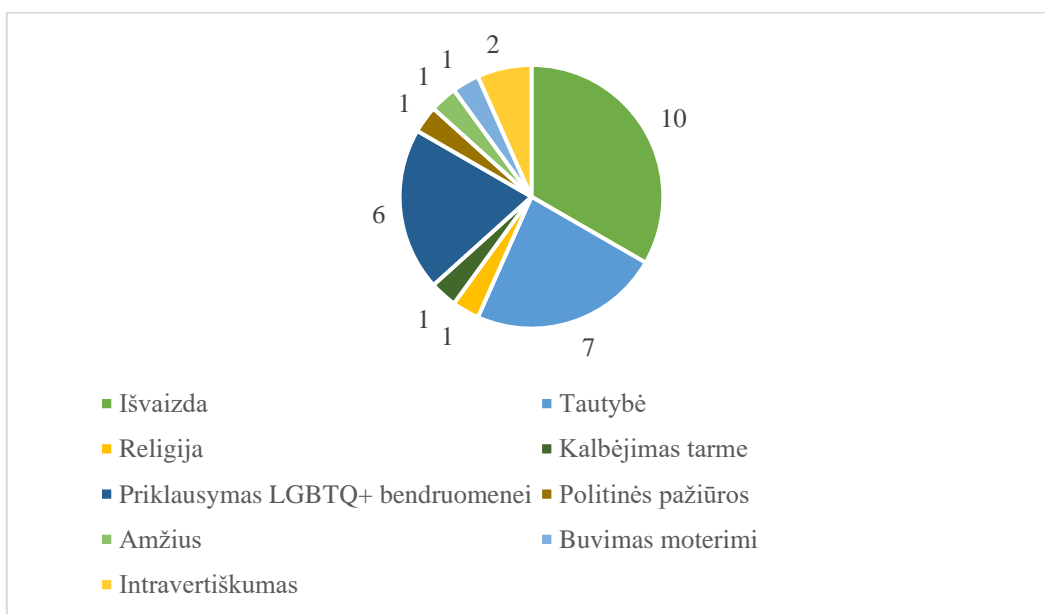
18. Neapykantos kalba kursto neapykantą ir prievartą prieš asmenis ir asmenų grupes. Tai nėra saviraiškos forma ar žodžio laisvė, tai tiesioginis kalbinis smurtas. (M25)

Taigi, neapykantos kalbos raiška kai kurių apibrėžimuose buvo sąmoningai atskiriama nuo naudojimosi žodžio laisve. Pastebima, kaip sąmoningai ir tiesiogiai atmetama idėja, jog laisvė be

neigiamų tiesioginių pasekmių sau skleisti neapykantos kalbą yra žodžio laisvė. Toks neapykantos kalbos suvokimas yra suvokiamas kaip visuomenei žalinga uždanga, kuria tik bandoma pridengti norą niekinti socialiai pažeidžiamas žmonių grupes.

Tyrimo metu, neapykantos kalbos koncepto suvokimas taip pat buvo tiriamas, analizuojant tyrimo dalyvių apibūdintas asmenines neapykantos kalbos patyrimo patirtis. Jiems buvo pateiktas klausimas: „[Jei buvote neapykantos kalbos adresatai], ar galėtumėte papasakoti kas Jums buvo sakoma? (Jei nenorite, to daryti nebūtina)“. Savo asmeninėmis patirtimis pasidalino 33 tyrimo dalyviai (25,78%).

Tyrimo dalyvių atsakymuose rasta 30 atvejų, kuomet buvo paminėta buvimo neapykantos kalbos adresatu priežastis. Dažniausiai įvardytos priežastys buvo išvaizda (10 dalyvių; 7,81%), tautybė (7 dalyviai; 5,47%), priklausymas LGBTQ+ bendruomenei (6 dalyviai; 4,69%). Taip pat kai kurie dalyviai minėjo šias priežastis: intravertiškumą (2 dalyviai; 1,56%), religiją, kalbėjimą tarpe, politines pažiūras, amžių, buvimą moterimi (po 1 dalyvį; 0,78%) (žr. 15 pav.).

15 pav. Įvardytos asmeninio buvimo neapykantos kalbos adresatu priežastys

Siekiant apibrėžti, kaip Lietuvos jaunimas suvokia neapykantos kalbą, buvo tirta, kokie požymiai buvo minimi, nupasakojant asmeninę buvimo neapykantos kalbos adresatu patirtį. Pastebėta, kad tyrimo dalyviai, nupasakoję savo asmenines patirtis, minėjo beveik tokias pat ypatybes, kaip apibrėždami neapykantos kalbos konceptą (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Įvardytos asmeniškai patirtos neapykantos kalbos ypatybės

Paminėjusių dalyvių skaičius	Paminėtos ypatybės
25 dalyviai (19,53%)	Vadinimas bendro pobūdžio niekinamąja leksika.
4 dalyviai (3,13%)	Vadinimas išsisknijusia niekinamąja leksika.
2 dalyviai (1,56%)	Išreiškiamas noras, kad būtų smurtaujama prieš tam tikros grupės asmenis; grasinimas smurtu; paliepimai važiuoti į savo etnoso šalį.
1 dalyvis (0,78%)	Parodijavimas; jaučiamas tylus priešiškus; viešai išreikštas seksualizavimas.

Paminėtos tik dvi kituose atsakymuose neminėtos neapykantos kalbos ypatybės, tai yra, dvi neapykantos kalbos raiškos formos – parodijavimas ir viešai išreikštas seksualizavimas (po 1 dalyvį; 0,78%). Pastebėta, kad dažniausiai buvo įvardytas adresato vadinimas bendro pobūdžio niekinamąja leksika (žr. 19, 20 ir 21 pavyzdžius).

19. Gyvenau UK, autobuse girtas vyras reagavo į mane, kalbančią su sese lietuviškai. Laidė visokias replikas (X29)
20. Čia labiau susiję su fatphobia. Būdavau vadinama storule, kiaule, banginiu... žodžiu, beveik visi įmanomi įžeidžiantys žodžiai susiję su viršsvoriu -u name it:) (M23)
21. iš manęs paauglystėje buvo tyčiotasi, kad esu uždaras, tylus, labiau į intraversiją linkęs žmogus. Tiesiog kaip nors pravardžiuodavo ar šaipydavosi, pvz.: "o tu moki kalbėt", "gotė mazgotė" (dažnai juodai rengdavausi, bet nebuvo gotė). (M24)

Taigi, pastebėta, kad neapykantos kalbos koncepto apibrėžimo bei galimų neapykantos kalbos adresatų apibrėžimo metu gauti panašūs rezultatai, kaip ir analizuojant asmenines tyrimo dalyvių patirtis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neapykantos kalba dažnai buvo įvardyti įžeidimai, kurie galėtų būti laikomi žeidžiančia kalba (žr. 21 pavyzdį). Tad pastebėta, kad dalis dabartinio Lietuvos jaunimo yra linkę laikyti žeidžiančią kalbą neapykantos kalbos išraiška.

Išvados

Atlikus tyrimą ir išanalizavus visus jo metu gautus rezultatus, apibrėžtas neapykantos kalbos konceptas Lietuvos jaunimo suvokimu.

Lietuvos jaunimo suvokimu, neapykantos kalba yra verbaline ar neverbaline komunikacija išreiškiamas užtikrintas priešiškus tam tikroms socialinėms grupėms, joms priklausantiems asmenims, dėl jų ypatybių, kurios skiriasi nuo neapykantos kalbos skleidėjo. Tokiu atveju neapykantos kalba funkcionuoja grupių lygmenyse ir yra nukreipiama į socialinę grupę ar jai priklausančią asmenį, kaip į socialinės grupės visumą. Neapykanta, nukreipta į specifinį asmenį, nepriskiriant jo grupei, kai kurių gali būti interpretuojama kaip neapykantos kalba, o kai kurių – ne. Neapykantos kalba gali būti šmeižtas, paremtas stereotipizavimu. Neapykantos kalba turi stiprius sąryšius su smurto ar mirties linkėjimu, grasinimu, tiesioginiu ar netiesioginiu skatinimu smurtauti prieš tam tikras socialines grupes, ar jas naikinti žudant, taip pat su savižalos ar savižudybių skatinimu niekinamosios grupės viduje. Neapykantos kalbos skleidimas yra iš aplinkos išmokstama veikla, siejama su įvairialypiu kalbėtojo nepasitenkinimu savo gyvenimu, bei neigiamų jausmų ir agresijos nukreipimu į socialines grupes ar asmenis. Neapykantos kalba įprastai būna nukreipta į įvairias socialinių mažumų grupes visuomenėje, į pažeidžiamas grupes. Priklausymas grupėms, kurios gali patirti neapykantos kalbą gali būti įgimtas ar paveldėtas. Neapykantos kalba yra sąmoninga ir tikslinga, o jos vartojimo tikslas yra paremtas socialinių grupių niekinimo, naikinimo ar segregacijos siekiu.

Tyrimo metu nustatyta, kad dabartinis Lietuvos jaunimas yra linkęs sieti neapykantos kalbą su eksplicitiškai niekinančiu stereotipizavimu, niekinančia leksika, grasinimu smurtu, smurto skatinimu ir noro, kad kiti patirtų smurtą, raiška, bei pasakyme išreiškiamos pozicijos užtikrintumu. Tyrimo dalyviai buvo linkę teigti, kad neapykantos kalbos raiška yra laikytini pasakymai, kuriuose:

- Išreiškiamas eksplicitiškai neigiamas stereotipizavimas, kurio metu visai socialinei grupei yra priskiriamos eksplicitiškai neigiamos savybės.
- Socialinės grupės ar asmenys yra vadinami įsišaknijusia, grupėms specifiška niekinamąja leksika, kuri turi istorinius ir kultūrinius ryšius su tos grupės ir jai priklausančių asmenų niekinimu.
- Socialinės grupės ar asmenys vadinami bendro pobūdžio niekinamąja leksika, kuri neturi sąryšių su specifinės socialinės grupės niekinimu.
- Kalbėtojas išreiškia savo ketinimus žaloti arba naikinti socialines grupes ar joms priklausančius asmenis.

- Kalbėtojas išreiškia norą, kad socialinės grupės arba jiems priklausantys asmenys būtų žalojami ar naikinami.
- Kalbėtojas tiesiogiai skatina kitus žaloti ar naikinti socialines grupes ar joms priklausančius asmenis.
- Kalbėtojas netiesiogiai skatina žaloti arba naikinti socialines grupes ar joms priklausančius asmenis.
- Kalbėtojas skatina socialinėms grupėms priklausančius asmenis žaloti arba naikinti pačius save.
- Išreiškiama užtikrinta, kategoriška pozicija.

Tačiau pastebėtas skirtingas polinkis sieti neapykantos kalbą su nebūtinai niekinančiu stereotipizavimu bei pasakymais, kuriuose išreiškiama neužtikrinta kalbėtojo pozicija. Tyrimo dalyvių nuomonės skyrėsi, kai jų buvo klausama, ar neapykantos kalbos raiška laikytini pasakymai, kuriuose:

- išreiškiamas nebūtinai niekinantis stereotipizavimas, kurio metu visai socialinei grupei yra priskiriamos savybės, kurios nėra eksplicitiškai neigiamos;
- išreiškiama neužtikrinta pozicija.

Skirtingai vertinta ir galimybė vertinti tylėjimą kaip neapykantos kalbos raišką. Tačiau, pastebėtas didesnis polinkis teigti, kad sąmoningas asmens tylėjimas tam tikrame kontekste gali būti laikomas kalbine neapykantos raiška.

Tyrimo dalyviai buvo linkę teigti, kad neapykantos kalba gali būti nukreipta tiek į socialines grupes bei joms priklausančius asmenis, tiek į individualius asmenis, nesiejant jų su jokia socialine grupe. Taip pat, tiek į daugumos grupes, tiek į mažumų grupes visuomenėje. Tačiau, pastebėta, kad, tyrimo dalyvių pateiktuose galimų neapykantos kalbos adresatų apibrėžimuose, pastebėtas polinkis kaip galimus neapykantos kalbos adresatus įvardyti socialiai pažeidžiamas mažumų grupes. Tad verta atlikti daugiau tyrimų, kuriuose būtų tiriama šis neapykantos kalbos koncepto suvokimo aspektas.

Tyrimo metu pastebėtas polinkis teigti, kad neapykantos kalbos adresantas gali būti bet kas. Lietuvos jaunimas buvo linkęs manyti, kad neapykantos kalbos sklaida yra iš aplinkos išmokstama veikla, susijusi su noru išlieti savo neigiamus jausmus, agresiją. Be to, neapykantos kalba susijusi su išsilavinimo trūkumu, nepasitenkinimu savo gyvenimu, prasta socioekonominė padėtimi. Taip pat pastebėtas silpnas jaunimo polinkis teigti, kad neapykantos kalba gali būti skleidžiama grupės viduje, t. y., kad asmuo gali vartoti neapykantos kalbą prieš socialinę grupę, kuriai pats priklauso. Tačiau tyrimo

dalyvių nuomonės šio aspekto atžvilgiu skyrėsi, tad būtų naudinga ateityje atlikti daugiau su tuo susijusių tyrimų.

Svarbu pabrėžti, kad tyrimo metu tirtas tik vienos amžiaus grupės – jaunimo nuo 18 iki 35 m. – neapykantos kalbos koncepto suvokimas. Taip pat tai, kad pastebėtas nelygus kai kurių demografinių ypatybių pasiskirstymas tyrimo imtyje – tyrime dalyvavo daugiau moterų, didmiesčių gyventojų, aukštąjį išsilavinimą turinčių ar jo siekiančių asmenų, bei asmenų, nepriklausančių pažeidžiamoms socialinėms grupėms. Būtų naudinga atlikti daugiau panašių neapykantos kalbos suvokimo visuomenėje tyrimų, kurių metu būtų tiriama, kaip neapykantos kalbos konceptą suvokia demografinės grupės, kurios šiame tyrime nebuvo pakankamai reprezentuotos. Taip pat, atlikti kokybinių tyrimų, kurių metu būtų dar labiau gilinamasi į tai, kaip neapykantos kalbą suvokia skirtingų demografinių grupių atstovai, ir kodėl. Paminėtina ir tai, kad tyrimo metu buvo tiriamas dalyvių išreikštas neapykantos kalbos koncepto suvokimas. Tad ateityje būtų naudinga atlikti daugiau tyrimų, kuriuose būtų siekiama nustatyti, kaip Lietuvos jaunimas ar kitos demografinės grupės reaguoja į skirtingą neapykantos kalbos raišką, kaip vertina tam tikras neapykantos išraiškas, ir kodėl.

Šis darbas gali būti įdomus ir naudingas įvairiems neapykantos kalbos tyrėjams – lingvistams, sociologams, psichologams, teisininkams, politologams, antropologams bei visiems besidomintiems neapykantos kalba. Taip pat šis darbas gali būti aktualus įvairiems neapykantos kalbą reguliuojantiems organams – įstatymų leidėjams, internetinės komunikacijos kompanijoms, žmogiškųjų išteklių vadybininkams įvairiose kompanijose.

Literatūra ir šaltiniai

- Balsiūnaitė, I. 2016. Neapykantos kalbos raiška Lietuvos interneto dienraščių publikacijose apie pabėgėlius. *Žurnalistikos tyrimai*, 11, 78-102 p. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius. DOI: 10.15388/zt/jr.2016.11.10751.
- Benikova, D., Wojatzki, M. ir Zesch, T. 2018. *What Does This Imply? Examining the Impact of Implicitness on the Perception of Hate Speech*. Language Technologies for the Challenges of the Digital Age. GSCL 2017. Lecture Notes in Computer Science, 171-179 p. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-73706-5_14.
- Bilewicz, M. ir Soral, W. 2020. *Hate Speech Epidemic. The Dynamic Effects of Derogatory Language on Intergroup Relations and Political Radicalization*. *Advances in Political Psychology*, 41 (1), 3-33 p. DOI: 10.1111/pops.12670.
- Bilius, M., Navickienė, Ž. ir Velička, V. 2021. Hate Crimes: Evaluation of Lithuanian Courts' Decisions in the Light of the Practice of the European Court of Human Rights. *Baltic Journal of Law & Politics*, 14 (1), 22-47 p. Vytato Didžiojo universiteto leidykla, Kaunas. DOI: 10.2478/bjlp-2021-0002.
- Frenda, S., Ghanem, B., Montes-Y-Gómez, M. ir Rosso, P. 2019. *Online Hate Speech against Women: Automatic Identification of Misogyny and Sexism on Twitter*. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 36 (5), 4743-4752 p. DOI: 10.3233/JIFS-179023.
- Gelber, K. ir McNamara, L. 2015. *Evidencing the harms of hate speech*. *Social Identities*, 22 (3), 324–341. DOI:10.1080/13504630.2015.1128810.
- Gelber, K. 2019. *Differentiating hate speech: A systemic discrimination approach*. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1–22. DOI:10.1080/13698230.2019.1576006
- Herasimenkienė, G. ir Keturkienė, M. 2021. *Neapykantos kalbos vertinimo gairės*. Zborník príspevkov : 17. medzinárodný kongres kriminalistika a forenzné vedy: veda, vzdelávanie, prax. 258-266 p. Akadémia Policajného zboru, Bratislava. Prieiga internetu: <https://www.lituanistika.lt/content/93709> (žiūrėta 2022-03-20).
- Jeshion, R. 2020. *Pride and Prejudiced: on the Reclamation of Slurs*. *Grazer Philosophische Studien*, 97 (1), 106-137 p. DOI: 10.1163/18756735-09701007.
- Jonaitienė, R. ir Ruzaitė, J. 2018. *Neapykantos kalbinė raiška internetiniuose komentaruose*. Magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas, Vilnius. <https://hdl.handle.net/20.500.12259/35621>.

- Kačerginaitė, K. ir Biekša, L. 2021. *Neapykantos kurstymo kvalifikavimas tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje*. Jurisprudencija, 28 (2) 405 p. Mykolo Riomerio universiteto leidykla, Vilnius. DOI: 10.13165/JUR-21-28-2-05.
- Kopytowska, M. ir Baider, F. 2017. *From stereotypes and prejudice to verbal and physical violence: Hate speech in context*. Lodz Papers in Pragmatics, 13 (2). DOI: 10.1515/lpp-2017-0008
- Neshkovska, S. ir Trajkova, Z. 2017. *The Essentials of Hate Speech*. IJET Teacher, 14, 71-79 p. ISSN: 1857-8888.
- Nyman, H. ir Provozin, A. 2019. *The Harmful Effects of Online and Offline Anti LGBTI Hate Speech*. Magistro darbas. Linnaeus universitet, Småland. Prieiga internetu: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1355445&dswid=-6474> (žiūrėta 2022-04-02).
- Papcunová, J., Martončík, M., Fedáková, D., Kentoš, M., Bozogánová, M. ir Adamkovič, M. 2021. *Hate speech conceptualization: A preliminary examination of hate speech indicators and structure*. PsyArXiv. DOI: 10.31234/osf.io/x5cq4.
- Parekh, B. 2012. *Is There a Case for Banning Hate Speech? The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, redaguota M. Herz ir P. Molnar, 37-56 p. Cambridge University Press, Cambridge. DOI:10.1017/CBO9781139042871.006.
- Piazza, J. A. 2020. *Politician hate speech and domestic terrorism*. International Interactions, 46 (3), 431-453 p. DOI: 10.1080/03050629.2020.1739033.
- Popa-Wyatt, M., ir Wyatt, J. L. 2018. *Slurs, roles and power*. Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition, 175 (11), 2879–2906 p. DOI: 10.1007/s11098-017-0986-2.
- Sellars, A. F. 2016. *Defining Hate Speech*. The Berkman Klein Center for Internet & Society Research Publication Series, 2016-20. Berkman Klein Center for Internet & Society at Harvard University, Cambridge. Prieiga internetu: <https://ssrn.com/abstract=2882244> (žiūrėta 2022-03-20).
- Soral, W., Bilewicz, M. ir Winiewski, M. 2018. *Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization*. Aggress Behav 44 (2), 136-146 p. DOI: 10.1002/ab.21737.
- Stefanita, O. ir Buf, D. M. 2021. *Hate Speech in Social Media and Its Effects on the LGBT Community: A Review of the Current Research*. Romanian Journal of Communication and Public Relations, 23, 1 (52), 47-55 p. ISSN: 1454-8100/ E-ISSN: 2344-5440.
- Stillman, R. P. 2021. *Slurs as ballistic speech*. Synthese, 199, 6827–6843 p. DOI: 10.1007/s11229-021-03095-7.

Vedeler, J. S., Olsen, T. ir Eriksen, J. 2019. *Hate speech harms: a social justice discussion of disabled Norwegians' experiences*. *Disability & Society*, 34 (3), 368-383 p. DOI: 10.1080/09687599.2018.1515723.

The Concept of Hate Speech as Perceived by Lithuanian Youth

Summary

The aim of this research is to determine how contemporary Lithuanian youth – adults between the ages of 18 and 35 years old – conceptualize hate speech, and what attributes they associate with it. The main objective of this research is to define the hate speech concept as it is perceived by Lithuanian youth, based on the definitions and evaluations provided by the test subjects. The method of quantitative survey has been chosen to achieve this objective. The survey was conducted by gathering anonymous questionnaires, in which the participants had to answer closed-ended and open-ended questions on how they perceive the concept of hate speech. A total of 128 completed questionnaires were gathered during the research, and the collected data was analyzed by applying the methods of content analysis and descriptive statistics.

The findings of this research show that contemporary Lithuanian youth associate hate speech with explicitly disparaging stereotyping, derogatory lexemes, threats of violence, calls for violence, and the expression of desire for violence towards a certain group, as well as a certainty of the stance expressed in the utterance. Though a variation of opinions were perceived when evaluating the possibility of hate speech being targeted at non-group-affiliated individuals, as well as whether utterances that contain superficially non-derogatory stereotyping, and an uncertainty of the stance expressed in the utterance, could be considered acts of hate speech. There were also varying opinions on whether a conscious act of silence in certain situations could be considered an act of hate speech.

It is important to note that some demographic groups may have been underrepresented in this research, as the large majority of the participants were women, as well as university graduates, and people that do not consider themselves as members of socially vulnerable groups. Therefore, it would be beneficial to conduct further research that would take a larger representation of other social groups into consideration. It would also be beneficial to conduct further qualitative research on how the concept of hate speech is perceived by members of various social groups in Lithuania. This research may be interesting and useful for other researchers of hate speech – linguists, sociologists, psychologists, legal researchers, political researchers, anthropologists, as well as various hate speech regulators, such as lawmakers, internet communication companies, and human resource managers in various companies.

Keywords: hate speech, hate speech concept, hate speech addressee, hate speech addresser, violence speech, abuse speech, stereotyping.

Priedas. Tyrimo dalyvio anketa

Laba diena, esu Akvilė Matulionytė, taikomosios lingvistikos magistrantūros studentė Vilniaus universitete. Atlieku tyrimą apie tai, kaip lietuvių jaunimas (18-35 m.) suvokia neapykantos kalbą (angl. hate speech). Būčiau labai dėkinga, jei sudalyvautumėte tyrime užpildydami šią trumpą anketą (apie 10 min.).

Visi atsakymai yra teisingi – norima sužinoti tik Jūsų pačių asmeninį požiūrį ir suvokimą.

Jei norėsite, užpildę anketą galėsite pasirinkti dalyvauti loterijoje - atsitiktiniu būdu bus išrenkamas vienas loterijos dalyvis, kuris laimės 10 eurų vertės knygos.lt dovanų čekį.

Visi surinkti duomenys yra anonimiški ir bus naudojami tik mokslinio tyrimo tikslais. Jei kiltų su tyrimu susijusių klausimų, galite susisiekti su manimi el. paštu: akvilematulionyte@gmail.com.

1 skirsnis. Neapykantos kalbos aspektai.

Toliau pateikiami klausimai apie neapykantos kalbos požymius – pažymėkite savo asmeninę nuomonę, kaip galvojate.

1. Ar neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į tam tikras žmonių grupes (pvz., gėjai, žydai, moterys ir pan.), ar ir į konkretų asmenį, nepriskiriant jo grupei (pvz., dėl pažiūrų nepatinkantis politikas)?
 - tik į žmonių grupes
 - veikiausiai į žmonių grupes, bet gali būti ir į konkretų asmenį
 - tiek į grupes, tiek į konkrečius asmenis vienodai
 - veikiausiai į konkrečius asmenis, bet gali būti ir į grupes
 - tik į konkrečius asmenis
 - nežinau

2. Ar neapykantos kalba gali būti nukreipta tik į mažumų grupes visuomenėje, ar ir į daugumos grupes (pvz., vyrai, krikščionys ir pan.)?
 - tik į mažumų grupes
 - veikiausiai į mažumų grupes, bet gali būti ir į daugumos grupes
 - į abi vienodai
 - veikiausiai į daugumos grupes, bet gali būti ir į mažumų grupes

- tik į daugumos grupes
 - nežinau
3. Kaip manote, ar kokiai nors visuomenės grupei priklausantis žmogus gali vartoti neapykantos kalbą, nukreiptą į tos pačios grupės asmenis, nors pats jai priklauso (pvz., ar gėjus gali vartoti neapykantos kalbą prieš gėjus, žydus prieš žydus ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne
4. Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame pateikiami niekinantys melagingi teiginiai apie tam tikrą asmenų grupę (pvz., „jie visi smirda – pas juos normalu praustis tik kartą per mėnesį, jie taip pripratę“, „jie organizuotai veikia – jiems slapta moka pinigus, kad išnaikintų mus, normalius žmones“ ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne
5. Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame pateikiami kitokie, tiesiogiai nebūtinai niekinantys melagingi teiginiai apie tam tikrą asmenų grupę (pvz., „jie visi tik prie kompiuterių dirbti nori“, „jų visų drabužiai keisti“ ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne

6. Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame asmeniui/grupei pavadinti vartojami įsišakniję niekinamieji žodžiai, angliškai – *slurs* (pvz., *pydaras*, *nigeris*, *babajus* ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne
7. Ar laikytumėte neapykantos kalba pasakymą, kuriame asmeniui/grupei pavadinti vartojami kiti, bendro pobūdžio niekinantys žodžiai (pvz., *atmata*, *išsigimėlis*, *šlykštynė* ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne
8. Kaip manote, ar tam tikrame kontekste asmens tylėjimas gali būti laikomas neapykantos kalba (pvz., jei turguje pardavėjas parodomai ignoruoja su juo kalbantį tam tikrai grupei priklausantį asmenį, ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau
 - veikiausiai ne
 - tikrai ne
9. Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas išreiškia savo ketinimus žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis (pvz., „pamatyčiau tokį gatvėje, snukį išmalčiau, kad neliktų tokių“ ir pan.)?
- tikrai taip
 - veikiausiai taip
 - nežinau

- veikiausiai ne
- tikrai ne

10. Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas tiesiogiai skatina kitus žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis (pvz., „einam, prašluojam gatves ir apvalysim nuo tokių – taip pridaužysim, kad greitai jų čia nebeliks“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

11. Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas netiesiogiai skatina žaloti ar naikinti tam tikros grupės asmenis (pvz., „man atrodo čia tik laiko klausimas kol normalūs žmonės pagaliau pabus ir išeis į gatves su lazdom apvalyti nuo tokių...“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

12. Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas reiškia norą, kad būtų žalojami ar naikinami t. t. grupės asmenys (pvz., „kaip aš norėčiau, kad tokius tiesiog gatvėje galėtum daužyti ramiai ir viskas – gal pagaliau jų čia neliktų“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

13. Ar laikytumėte neapykantos kalba situaciją, kai žmogus kalbėdamas/rašydamas skatina kokios nors grupės asmenis žaloti ar naikinti pačius save (pvz., „susideginkit jūs visi“, „niekam čia jūs nereikalingi, nusišaukit“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

14. Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti subtilus, neužtikrintas pasakymas (pvz., „nežinau, galbūt ir negerai, kad jų čia tiek yra aplinkui...“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

15. Kaip manote, ar neapykantos kalba gali būti pasakymas, kuriame išreiškiama užtikrinta nuomonė / pozicija (pvz., „jie turi visi dingti lauk iš čia ir viskas, jokių kompromisų“ ir pan.)?

- tikrai taip
- veikiausiai taip
- nežinau
- veikiausiai ne
- tikrai ne

2 skirsnis. Neapykantos kalbos apibūdinimas.

1. Kaip manote, kas yra neapykantos kalba? Kaip ją apibrėžtumėte?
(įrašyti)

2. Kaip manote, į ką gali būti nukreipta neapykantos kalba? Į kokią grupę / asmenį?

(įrašyti)

3. Kaip manote, kas gali būti neapykantos kalbos vartotojas / skleidėjas? Ar jis turi turėti kokius nors specifinius požymius?

(įrašyti)

3 skirsnis. Demografiniai klausimai.

1. Amžius.

(įrašyti)

2. Lytis.

- moteris
- vyras
- kita (įrašyti)

3. Kur gyvenate?

- didmiestyje
- nedideliame mieste
- kaime
- vienkiemyje
- nenoriu sakyti
- kita (įrašyti)

4. Koks Jūsų išsilavinimas?

- pagrindinis
- vidurinis
- profesinis
- aukštesnysis
- aukštasis
- nepabaigtas aukštasis

- nenoriu sakyti
- kita (įrašyti)

5. Ar priklausote kuriai nors pažeidžiamai visuomenės grupei? Pažymėkite visus sau tinkamus variantus.

- tautinė mažuma
- religinė mažuma (pvz., judaizmo, pagonybės, hinduizmo išpažinėjas ar kt.)
- rasinė mažuma
- seksualinės orientacijos mažuma
- lyties mažuma (pvz., *trans* asmuo, *intersex*, *non-binary* asmuo ar kt.)
- nepriklausau jokiai pažeidžiamai visuomenės grupei
- nenoriu sakyti
- kita (įrašyti)

6. Ar esate patyrę situaciją, kuomet į Jus buvo nukreipta neapykantos kalba?

- taip
- ne
- nežinau, nesu tikras ar tai buvo neapykantos kalba
- kita (įrašyti)

7. Jei taip, ar galėtumėte papasakoti kas Jums buvo sakoma? (Jei nenorite, to daryti nebūtina.)

- (įrašyti)

4 skirsnis. Vieta papildomiems komentarams

Ačiū, kad sudalyvavote tyrime! Jei turite kokių nors papildomų minčių ar komentarų, galite juos parašyti čia.

Jei norite dalyvauti loterijoje, parašykite savo el. pašto adresą.
